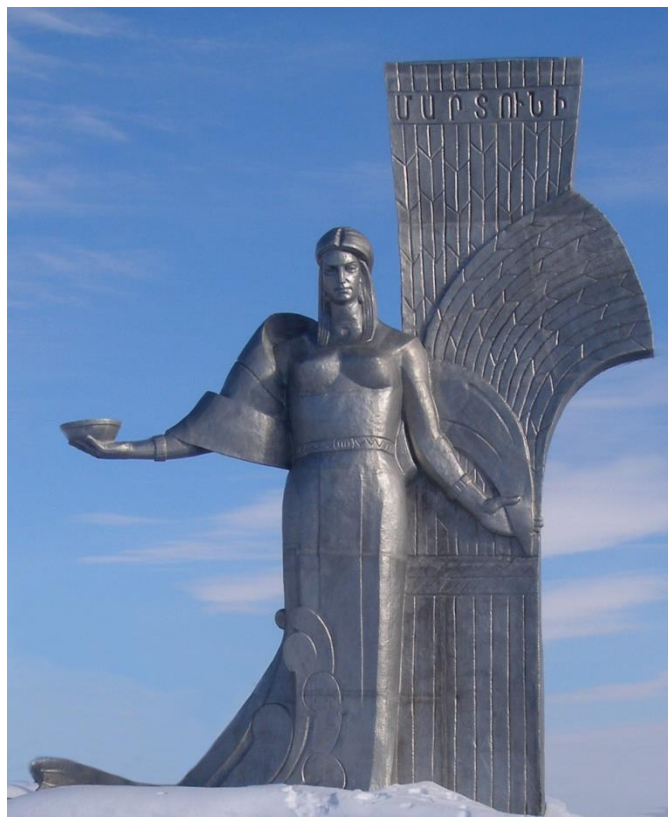

Հայաստանի Հանրապետություն

Գեղարքունիքի մարզ

**Մարտունի համայնքի
2022-2026 թվականների
հնգամյա զարգացման ծրագիր**

Բովանդակություն

1. Համայնքի ղեկավարի ողջույնի խոսք	2
2. Համայնքի իրավիճակի նկարագրություն	3
2.1 Համայնքի ընդհանուր նկարագրությունը	3
2.1.2 Մարտունի համայնքի հնգամյա զարգացման ծրագրի հայեցակարգը պատմական միջավայրի պահպանության ոլորտում	7
2.2 Համայնքի սոցիալ տնտեսական իրավիճակը	11
2.3 Համայնքում իրականացվող ծրագրերը	27
2.4 Պատվիրակված ծառայություններ	29
2.5 Համայնքի ֆինանսական իրավիճակի նկարագրություն և ֆինանսական կանխատեսումները	29
2.6 Զարգացման խոչընդոտներ և դժվարություններ	32
2.7 Համայնքի ուժեղ և թույլ կողմերի, հնարավորությունների և սպառնալիքների (ՈւԹՀՍ) վերլուծություն	36
3. Նպատակների սահմանում և գործողությունների պլանավորում	38
3.1 Համայնքի զարգացման տեսլական	38
3.2 Համայնքի զարգացման անմիջական նպատակները	38
4. ՀԶԾ ֆինանսավորում	58
Եզրափակում	58

1. Համայնքի ղեկավարի ողջույնի խոսք

Մարտունի համայնքի հարգելի՛ բնակիչներ,

Ներկայացնում եմ Մարտունի համայնքի հնգամյա զարգացման ծրագիրը, որը ելնելով տեղական ինքնակառավարման մասին օրենքի պահանջներից մշակում է համայնքի ղեկավարը ու նրա աշխատակազմը և ներկայացվում է համայնքի ավագանու հաստատմանը, դրանք համայնքի հաջորդ հինգ տարիների ծրագրերն են, որոնք պետք է իրականացվեն: Այն համայնքի սոցիալ-տնտեսական իրավիճակի համալիր վերլուծության և առկա հիմնախնդիրների բացահայտման, ֆինանսական, տնտեսական, բնական և մարդկային ռեսուրսների գնահատման արդյունքում ձեռնարկվելիք քայլերի ամբողջությունն արտահայտող փաստաթուղթ է, որը ենթադրում է հիմնախնդիրների արդյունավետ լուծում և համայնքի տեսլականի իրականացում: Մարտունու հնգամյա զարգացման ծրագիրը համահունչ է և բխում է ՀՀ կառավարության և Գեղարքունիքի մարզի զարգացման ծրագրերից: Հնգամյա զարգացման ծրագրերի կազմելու համար հիմք են հանդիսացել համայնքի 17 բնակավայրերում իրականացված հանրային լսումներից բացահայտված հիմնախնդիրները, ինչպես նաև ՏԻՄ օրենքով սահմանված և համայնքի հնարավորությունների շրջանակում իրագործելի պարտադիր խնդիրները, որոնց համար ՀԶԾ- ում ձևակերպվել են առանձին նպատակներ:

Այս փաստաթուղթը հիմք է հանդիսանալու առաջիկա բազմաթիվ նախաձեռնությունների, կոնկրետ իրագործելի ծրագրերի, տարեկան համայնքային բյուջեների, տարեկան աշխատանքային պլանների կազմելու համար, նաև՝ դառնալու է մեր աշխատանքի արդյունքների գնահատման օրինակելի չափման միավորը:

Հարմարավետ և ժամանակակից համայնքի տեսլականը ենթադրում է ճանապարհների ասֆալտապատում, մայրերի կառուցում, երիտասարդների ժամանցի համար բազմաֆունկցիոնալ խաղահրապարակների կառուցում, խմելու և ոռոգման ջրերի հին համակարգերի հիմնանորոգում, նոր համակարգերի կառուցում, գազաֆիկացում, տնտեսության տարբեր ճյուղերում ներդրումային ծրագրերի խթանում, գյուղատնտեսության զարգացում, մշտական աջակցում փոքր և միջին բիզնեսին, շրջակա միջավայրի պահպանություն, կանաչ տարածքների շարունակական ավելացում, անտառների տնկում և այլն: Տնտեսության զարգացումը տեղական իշխանությունների անկյունաքարային գործառնություններից է և ՏԻՄ-ի հիմնական խնդիրներից մեկը պետք է լինի փոխգործակցային, հավասարակշռված տնտեսական քաղաքականության մշակումը համայնքային կազմակերպությունների հետ նպաստելու համար տեղական տնտեսական աճը, զարգացումը և աշխատատեղերի ստեղծումը:

Համայնքի կայուն զարգացման առաջնահերթությունները թեև բազմաթիվ են, սակայն համայնքի համար գերակա խնդիր է մնում անվտանգության ապահովումը, արտակարգ իրավիճակներում բնակչության պաշտպանության և քաղաքացիական պաշտպանության միջոցառումների կազմակերպումը: Պետք է ձևավորել արագ արձագանքման խմբեր, հիմնել նոր ապաստարաններ և կառուցել պարզ թաքստոցներ բոլոր բնակավայրերում:

Կարևորագույն խնդիրներից է հանդիսանում բազմաբնակարան բնակելի շենքերի տանիքների նորոգումը և բակերի բարեկարգումը: Արդեն իսկ զգալի աշխատանք է իրականացվել՝ համայնքի փողոցային լուսավորության, աղբահանության և ընդհանրապես մաքրության խնդիրները լուծելու համար: Այս համատեքստում, անհրաժեշտ է հնարավորինս համալրել կոմունալ ծառայության ավտոպարկը բազմաֆունկցիոնալ մեքենաներով՝ ապահովելով աղբահանության և սանիտարական մաքրման ծառայությունների հասանելիությունը բոլոր բնակավայրերում:

Նախադպրոցական ուսումնական հաստատությունների շենքային պայմանների բարելավումը, ժամանակակից ու նորացված գույքով ապահովելը, երեխաների կրթության որակի բարելավմանը և արդյունավետության բարձրացմանը նպաստելը ևս համայնքապետարանի առաջնային խնդիրների շարքում է գտնվում: Ուշադրության կենտրոնում կլինի նաև համայնքի

մշակութային, մարզական կյանքը, որը բարոյապես և ֆիզիկապես առողջ հասարակություն ունենալու գրավականն է:

ՀԶԾ-ը կիրականացվի սերտ համագործակցության մթնոլորտում փոխգործակցելով հանրապետական և մարզային պետական իշխանությունների, տեղական և միջազգային հիմնադրամների, մասնավոր հատվածի, հասարակական և կրթական կազմակերպությունների հետ՝ ներգրավելով համայնքի տարբեր շերտերին: Առաջիկա հնգամյակում նախատեսում ենք իրականություն դարձնել ոչ միայն վերը թվարկված ծրագրերն ու միջոցառումները, այլև հիմք դնել այնպիսի զարգացումների ու միտումների, որոնց արդյունքները տեսանելի կլինեն տարիների ընթացքում, բայց և սկիզբ կդնեն կոնկրետ փոփոխությունների՝ կայուն զարգացման առումով: Հաշվի առնելով Մարտունի համայնքի պատմական, մշակութային, բնության հուշարձանների, Սևանա լճի որպես անփոխարինելի ռեսուրսի առկայությունը՝ կարևորվում է նաև տարածքում զբոսաշրջության զարգացումը, համապատասխան ենթակառուցվածքների ստեղծումը և համայնքային-զբոսաշրջային միջոցառումների կազմակերպումը: Մարտունին կարող է նաև դառնալ Հայաստանի Հանրապետությունում բարձր տեխնոլոգիաների և մարդկանց ինտելեկտուալ ներուժի կիրառմամբ աշխատատեղեր ապահովող կենտրոններից մեկը, ինչի համար պետք է ստեղծել նախադրյալներ: Ծրագրի մշակման գործընթացին մասնակցել են համայնքապետարանի աշխատակազմի բաժինները, հասարակության տարբեր ներկայացուցիչներ՝ ակտիվ քաղաքացիներ, ՀԿ-ներ, ավագանու անդամներ, բնակավայրերի վարչական ղեկավարներ և այլն, քննարկվել և հաշվի են առնվել բոլոր իրատեսական առաջարկությունները:

2 Համայնքի իրավիճակի նկարագրություն

2.1 Համայնքի ընդհանուր նկարագրություն

Համայնքի ընդհանուր ֆիզիկաաշխարհագրական նկարագիրը

Մարտունին գտնվում է Սևանի ավազանի հարավային մասում Գեղամա և Վարդենիսի լեռնաշխարհների միջև՝ ծովի մակադակից 1920- 2020մ բարձրությունների վրա: Տարածքի կլիման բարեխառն լեռնային է՝ կարճատև զով ամառներով և ցուրտ ձմեռներով: Այստեղ գրանցվել է ՀՀ-ում արևափայլի ամենամեծ տևողությունը՝ 2780 ժ և ամպամած օրերի նվազագույն թիվը՝ 18օր: Տարեկան միջին ջերմաստիճանը $+6^{\circ}$ է ցածրադիր հատվածում և -4° բարձրադիր հատվածում: Հուլիսյան միջինը $+14^{\circ}$, $+17^{\circ}$ իսկ հունվարյանը՝ -6° , -10° է: Օդի առավելագույն ջերմաստիճանը գրանցվել է $+31^{\circ}$, իսկ նվազագույնը՝ -25° : Ձմռանը գոյանում է կայուն ձնածածկույթ: Մթնոլորտային տեղումները տարեկան 400մմ է, որը ըստ բարձրության ավելանում է մինչև 800մմ: Տեղումների առավելագույնը թափվում է գարնան վերջին և ամռան սկզբին: Տարածքին բնորոշ են մերձափնյա բրիզներ: Տարածքի ջրագրական ցանցը պատկանում է Սևանի ավազանին: Ջրի մակերևույթային հոսքի բաշխումը տարվա ընթացքում անհավասարաչափ է՝ ձմեռային նվազագույնով, իսկ առավելագույնը լինում է գարնան վերջին ու ամռան սկզբին:

2.1.1 Պատմական ակնարկ

Մարտունի քաղաքը Սյունյաց աշխարհի Գեղարքունիք գավառի Կզնուտ գյուղն է, որը մոնղոլական տիրապետության ժամանակ ավերվել է: 1826—28թթ. ռուս- պարսկական պատերազմից հետո Արևելյան Հայաստանը Ռուսաստանին վերամիավորվելուց հետո, 1827 թ, Կզնուտ գյուղում

սկսեցին վերաբնակվել Ալաշկերտի նահանգից գաղթած հայ ընտանիքներ: Կգնուտ գյուղը 1832 թվականին վերանվանվեց Ներքին Ղարանլուղ: Հայաստանում Խորհրդային կարգեր հաստատվելուց հետո Ներքին Ղարանլուղ գյուղը վերանվանվել է Մարտունի՝ ի պատիվ ականավոր հեղափոխական Ալեքսանդր Մյասնիկյանի: Մարտունին 1962 թվականին դարձել է քաղաքատիպ ավան, Մարտունու նախկին շրջանի կենտրոն, իսկ 1993 թվականից հետո հանրապետական նշանակության քաղաք: ՀՀ վարչատարածքային բաժանման մասին օրենքի 328-Ն որոշմամբ 24/09/ 2021թ, ՏԻՄ ընտրությունների միջոցով 05/12/2021 թ ձևովորվել է Մարտունի խոշորացված համայնքը 17 բնակավայրերով, որը նախկին Մարտունու շրջանի տարածքն է: Խորհրդային Մարտունու տնտեսությունն ուներ ինչպես գյուղատնտեսական, այնպես էլ արդյունաբերական ուղղվածություն: Արդյունաբերության ոլորտում էր աշխատում բնակչության կեսից ավելին: Այժմ գործարանները սեփականաշնորհված են և չեն աշխատում կամ աշխատում են իրենց հզորության 10 %- ի չափով: Բնակչությունը 13750 մարդ:

Արծվանիստ բնակավայրը գտնվում է Սևանա լճի ափամերձ հարթավայրում, Կաթիկ գետակի ստորին հոսանքի շրջանում, համայնքի կենտրոնից 20 կմ հարավ-արևելք: Բնակավայրը սփռված է ծովի մակարդակից 1950մ բարձրության վրա: Բնակիչների մեծամասնության նախնիները 1829-30թթ. Գաղթել են Ալաշկերտից, Մուշից, Մակուից և այլ բնակավայրերից: Բնակչությունը զբաղվում է բանջարա-բոստանային կուլտուրաների մշակությամբ և անասնապահությամբ: Արծվանիստի հարավ անելյան ծայրամասում գտնվում է Վանեվան վանքը (10-րդ դար), որի համալիրի մեջ է մտնում Սբ. Գրիգոր Լուսավորիչ եկեղեցին (903թ.): Գյուղից 3 կմ հվ. առկա է ավերակ գյուղատեղի, ուր գտնվում են Հնեվանքը և Քուլատակի Սբ. Աստվածածին եկեղեցին, Վերին Կթանոց գյուղատեղին՝ Սբ. Հովհաննիս վանքով: Բնակչությունը 3250 մարդ:

Ծովինար բնակավայրը գտնվում է Սևանա լճի ափից 1 կմ հեռավորության վրա, համայնքային կենտրոնից 15 կմ արևելք: Բնակավայրը գտնվում է ծովի մակերևույթից 2000մ բարձրության վրա: Ծովինարցիները եկել են հիմնականում Ալաշկերտից՝ նաև Վանից, Մուշից (1828- 30թթ.) և այլ բնակավայրերից: Բնակչությունը զբաղվում է անասնապահությամբ, այգեգործությամբ, տնկիների և կարտոֆիլի մշակմամբ: Գյուղից 1 կմ արևելք. Թեյշեբանի՝ Օձաբերդ կիկլոպյան ամրոցը մ.թ.ա. 2-րդ-1-ին հզմ. և ուրարտական սեպագիր արձանագրությունը (մ.թ.ա. 735-714թթ), 3 կմ հվ-արմ.գտնվում է Կարմիր խաչեր գյուղատեղին և պատմական Վաղվեր գյուղը իր Սբ. Պողոս-Պետրոս Եկեղեցիով 13-րդ դ.: Գյուղից անմիջապես հս. կան հին բնակավայրի ավերակներ՝ Փառկանք 10-17-րդ դդ.: Բնակավայրում գործում է (19-րդ դ.) Սբ. Աստվածածին եկեղեցին: Բնակչությունը 4551մարդ:

Վարդենիկ բնակավայրը գտնվում է Վարդենիս գետի ստորին հոսանքի շրջանում, համայնքային կենտրոնից 12 կմ արևելք և ծովի մակերևույթից 1980 մ բարձրության վրա: Բնակիչների նախնիները գաղթել են Արևմտյան Հայաստանի Ալաշկերտ, Մուշ, Սասուն գավառներից (1827-29թթ.): Բնակչությունը զբաղվում է հիմնականում անասնապահությամբ, հացահատիկի, կերային կուլտուրաների, պտղաբուծությամբ և կարտոֆիլի մշակությամբ: Գյուղի արևելյան մասում են գտնվում Սբ. Աստվածածին (19-րդ դ.) և Թուխ Մանուկ (19-րդ դ.) մատուռները: Բնակավայրի շրջակայքում կան Բերդագրակ (9-16-րդ դդ.), Լեռնանցքի ավերակներ (9-17-րդ դդ.) և Հին Վարդենիկ վաղ միջնադարյան գյուղատեղիներ (Վարդենիս, Ներքին Գեղաձոր): Բնակավայրն ունի երեք դպրոց, որը Հայաստանի ամենամեծ գյուղերից է: Բնակչությունը 8350 մարդ:

Զուլաքար բնակավայրը գտնվում է նույնանուն գետի ստորին հոսանքի շրջանում, համայնքի կենտրոնից 7 կմ արևելք. ծովի մակերևույթից 1985 մ բարձրության վրա: Զուլաքար է վերանվանվել 03.01.1925թ.: Գյուղաբնակների մի մասի նախնիները գաղթել է Ալաշկերտի Զիրոյ (Զիրավ) գյուղից: Զբաղվում են անասնապահությամբ, հացահատիկի մշակությամբ և դաշտավարությամբ: Զուլաքարում կա Սբ. Գևորգ եկեղեցի (վերակառ. 19-րդ դ.): Շրջակայքում են գտնվում Թուխ Մանուկ և Սբ. Դավիթ (13-րդ դ.) սրբավայրերը: Պահպանվում են նաև այլ հնություններ (խաչքարեր, գերեզմաններ), որոնք վերաբերում են 14 և հետագա դարերին.: Խաչքարերից աչքի է ընկնում հատկապես մեկը, որը սովորականից շատ խոշոր է՝ Զուլաքար (13-րդ դ.) (Ակնախաչ, Զուլախաչ, Զորավոր խաչ կամ Զորաց խաչ) : Բնակչությունը 6724 մարդ:

Աստղաձոր բնակավայրը գտնվում է նույնանուն գետի ներքին հոսանքի շրջանում, համայնքի կենտրոնից 5 կմ հարավ-արևելք և ծովի մակարդակից 2030 մ բարձրության վրա: Բնակչության նախնիները գաղթել են հիմնականում Ալաշկերտից: Բնակչությունը զբաղվում անասնապահությամբ, այգեգործությամբ: Գյուղամիջում պահպանված է կիսավեր Սբ. Պողոս-Պետրոս (15-րդ դ.) և գյուղի հարավային. եզրին՝ Սբ. Հռիփսիմե (13-րդ դ.) եկեղեցին: Աստղաձորից 2 կմ հարավ-արևմուտք գտնվում է Սբ. Հռիփսիմե մատուռը: Այստեղ հայտնաբերվել են երկաթե դարի (մ.թ.ա. 9-րդ-8րդ դդ.) դամբարաններ Խաչաձորում: Սևանի վանքի ժողովածուի մի մասը կազմող Ճաշոցը արտագրվել է Հովհաննես ցրչի կողմից, Գեղարքունիքի Կաթ գյուղում 1465թ.: Գյուղում գտնվող Սբ. Հռիփսիմե եկեղեցու պատի մեջ հայտնաբերվել է Արտաշեսյան սահմանաքարի մի բեկոր, որը Աստղաձորը հնագույն բնակավայր լինելու վկայությունները մեկն է: Բնակչությունը 4582 մարդ:

Վաղաշեն բնակավայրը գտնվում է ծովի մակերևույթից 1940 մ բարձրության վրա և համայնքի կենտրոնից 3 կմ արևելք: Վաղաշենը նախկինում անվանվել է Աբդալաղալի կամ Աբդալաղալու Կազմավորվել է 1829 թ. Ադրիանապոլսի հաշտության պայմանագրի հիման վրա, Ալաշկերտի Քոփիոան գյուղից գաղթած 15 հայ ընտանիքների կողմից՝ 96 շնչով: Սակայն բնակավայրն ավելի հին է, քան ենթադրվում է: Գյուղի կենտրոնում մոտավորապես 3500 քմ տարածություն է զբաղեցնում հին գերեզմանատունը, որտեղ թաղումները կատարվել են 10-րդ դարից սկսած: Հին գերեզմանատան կենտրոնում 1695 թվականին կառուցվել է Սուրբ Մարիամ Աստվածածին եկեղեցին: Զբաղվում են անասնապահությամբ, պտղաբուծությամբ, հացահատիկի, կերային կուլտուրաների մշակությամբ: Գյուղի մեջ է Սբ. Աստվածածին եկեղեցին (1695թ.), 2 կմ հարավ՝ Զոր գյուղատեղին (10-17-րդ դդ.), 3 կմ հվ-արլ.՝ Ալոյի կող ամրոցը (մ.թ.ա 2-րդ-1-ին հզմ.), 3 կմ հվ.՝ Կորդի կող ամրոցը (մ.թ.ա. 1-ին հզմ.) : Բնակչության թիվը 4074 մարդ:

Գեղհովիտ բնակավայրը գտնվում է Մարտունի գետի աջ ափին, համայնքի կենտրոնից 3,7 կմ հարավ ծովի մակերևույթից 2060 մ բարձրության վրա: Բնակչության մի մասի նախնիները 1828-30-ական թթ. այստեղ են գաղթել Արմ. Հայաստանի Ալաշկերտի Քոփիոան, Մուշի և այլ շրջանների գյուղերից: Բնակչությունը զբաղվում է անասնապահությամբ, կարտոֆիլի, բանջարեղենի և հացահատիկի մշակությամբ: Բնակավայրի շրջակայքում կան բազմաթիվ հնավայրեր՝ արմ. մասում Ալբերդ ամրոցը (մ.թ.ա. 1-ին հզմ.-մ.թ 9-րդ դ.) , հվ-արլ. Կողմում՝ Ջոջ կող ամրոցը (մ.թ.ա. 2-րդ-1-ին հզմ.) : Գյուղի մեջ է Սբ. Գևորգ (15-16-րդ դդ.) , հվ.՝ Սբ. Ստեփանոս (13-րդ դ.) եկեղեցիները, Թուխ Մանուկ մատուռը, 3 կմ արմ.՝ Քոա վայրում՝ հին գյուղատեղին՝ Վերին Կզնուտ: Գյուղը դեռևս 17-րդ դ. հիշատակվում է Վերին Կզնուտ անվամբ: **Նշխարք գյուղ** Գեղհովիտ բնակավայրի կազմում, Մարտունի – Եղեգնաձոր ճանապարհի վրա, Արգիճի գետի աջակողմյան վտակի ափին, Գեղհովիտ գյուղից 13կմ հվ.: Գյուղում զբաղվում են անասնապահությամբ և դաշտավարությամբ:

Գյուղում կան ավերակ եկեղեցի, խաչքարեր և հին գերեզմաններ: **Լեռնակերտ գյուղը** Գեղիովիտ բնակավայրի կազմում, Արգիճի գետի ափին, Գեղիովիտ բնակավայրից 4 կմ հարավ-արևմուտք: Բնակավայրը գտնվում է ծովի մակարդակից 2125 մ բարձրության վրա: Լեռնակերտ է անվանվել ՀՍՍՀ Գերագույն խորհրդի 07.12.1945թ. հրամանագրով: Բնակչությունը զբաղվում է հիմնականում անասնապահությամբ, հացահատիկի և կարտոֆիլի մշակությամբ: Գյուղին մոտ կան բազալտի հանքեր: Գյուղի գերեզմանոցի կենտրոնում կան կիսաքանդ եկեղեցի՝ Սբ. Աստվածածին (11-13-րդ դդ.) Խաչքարեր (11-15-րդ դդ.): Բնակչությունը 6476 մարդ:

Ներքին Գետաշեն բնակավայրը գտնվում է Արգիճի գետի ափին: Մարզկենտրոնից 4 կմ հարավ-արևելք: Բնակավայրը գտնվում է ծովի մակերևույթից 1960մ բարձրության վրա : Բնակիչների նախնիները գաղթել են հիմնականում Ալաշկերտից և Մուշից: Զբաղվում են այգեգործությամբ, անասնապահությամբ, բանաջարաբոստանային կուլտուրանների մշակմամբ: Ն. Գետաշենը միջնադարյան Կոթ գյուղաքաղաքն է՝ իր հնություններով հարուստ: Գյուղի կենտրոնում են գտնվում Սբ.Գրիգոր Լուսավորիչ (19-րդ դ.) և Սբ. Վարդան (9-10-րդ դդ.) Եկեղեցիները և Սբ. Ամենափրկիչ մատուռը (12-13-րդ դդ.): Գյուղի արմ. կողմում՝ բարձրավանդակի վրա, գերեզմանատան տարածքում է գտնվում Կոթի Սբ. Աստվածածին եկեղեցի (851- 901թթ.) և (9-17-րդ դդ.) բազմաթիվ խաչքարեր, արլ.եզրին է Ջոջ Կուլոն դամբարանադաշտը մ.թ.ա. 2-րդ-1-ին հզմ. : Արգիճի գետի աջ ափին,գյուղից 1,5 կմ հվ. գտնվում է Իշխանագյուղ գյուղատեղին(10-17-րդ դդ.) և (11-13-րդ դդ.) Իշխանհատիկ եկեղեցին (Կոթ) բնակչությունը 9220 մարդ:

Վերին Գետաշեն բնակավայրը գտնվում է Արգիճի գետի ստորին հոսանքի ձախ ափին, համայնքի կենտրոնից 6.5 կմ հվ-արլ., ծովի մակերևույթից 1980 մ բարձրության վրա: Բնակչության նախնիները գաղթել են (1828-29թթ.) հիմնականում Ալաշկերտի (Խաստուտ, Հաստուր), Խաստուր գյուղից, Մուշից և այլ բնակավայրերից: Բնակչությունը զբաղվում է անասնապահությամբ, այգեգործությամբ, բանաջարաբոստանային կուլտուրանների մշակմամբ: Գյուղում կա Սբ. Աստվածածին եկեղեցին (1875թ.): Գյուղից 15 կմ հվ-արմ. կան Սպիտակ բանալի (մ.թ.ա. 1-ին հզմ.), Տաթև (մ.թ.ա. 2-րդ-1-ին հզմ.) ամրոցներ, քրայր կացարան (մ.թ.ա. 1-ին հզմ.-մջնդ.) : Գյուղի արլ. եզրին՝ ձորում, Արգիճի գետի ձախ ափին, կան(9-14-րդ) խաչքարեր և (15-16-րդ դդ.)Ձորի մատուռ անունով մատուռ (Վերին Կոթ, Ծառածոր) , ինչպես նաև անտիկ դարաշրջանի երկու դաստակերտները: Բնակչությունը 4600 մարդ:

Մաղինա բնակավայրը գտնվում Արգիճի գետի ձախ ափին Արմաղան լեռան հյուսիս արևելյան փեշին, համայնքի կենտրոնից 13 կմ հարավ-արևելք, ծովի մակերևույթից 2175 մ բարձրության վրա: Բնակիչները զբաղվում են անասնապահությամբ, հացահատիկի և կարտոֆիլի մշակությամբ: Գյուղից հս. , սարալանջին է գտնվել, Մաղինա ՀԷԿ-ը, որը աշխատել է համանուն ջրանցքով բերվող Արգիճի գետի ջրով: Մաղինայի արլ. մասում է գտնվում «Մաղինա-1» (մ.թ.ա. 2-րդ-1-ին) հզմ. , իսկ 16 կմ հվ-արմ. «Մաղինա -2» (մ.թ.ա. 2-րդ-1-ին հզմ.) (9-17-րդ դդ.) ամրոցները: Բնակավայրից 6-կմ հվ-արմ. կան Քարեձի բնակատեղի և համանուն ամրոց (մ.թ.ա. 2-րդ-1-ին հզմ.) , 3 կմ հվ -արլ.՝ Շենիգոմեր գյուղատեղի (9- 17-րդ դդ.): Բնակչությունը 1127 մարդ:

Լիճք բնակավայրը Սևան լճից հվ-արմ. գտնվող բնակավայր, Մարտունի – Գավառ ավտոմայրուղու հարևանությամբ , համայնքի կենտրոնից 7 կմ արևելք: Բնակավայրը գտնվում է ծովի մակերևույթից 1940 մ բարձրության վրա: Լիճք է վերանվանվել ՀՍՍՀ Գերագույն խորհրդի 26.04.1946թ. հրամանագրով: Բնակչության մի մասի նախնիները (1829-30թթ.) եկել են Արմ. Հայաստանի Ալաշկերտի Հողաբեիդ (Թոփրակկալա) Մուշի գյուղերից: Բնակչությունը զբաղվում

է հացահատիկի, կարտոֆիլի, պտղաբուծությամբ և անասնապահությամբ: Լիճքի մոտ պահպանվել են (մ.թ.ա. 2-րդ հզմ.) դամբարանադաշտ, Սբ. Աստվածածին եկեղեցի, Ծաղկավանք մատուռը (9-րդ դ.) որի արմ. կողմում կան խաչքարեր (16-17-րդ դդ.) , իսկ շրջակայքում՝ խաչքարերով գերեզմանոց (9-20-րդ դդ.) (Լճատեղ, Եղեգնագյուղ) : Բնակչությունը 5500 մարդ:

Ծակքար Բնակավայրը գտնվում է Ծակքար գետի ստորին հոսանքի շրջանում, համայնքի կենտրոնից 10,5 կմ արևելք: Բնակավայրը գտնվում է ծովի մակերևույթից 1960 մ բարձրության վրա: Հիմնադրվել է 1828-30թթ. Ալաշկերտի Հասանջահ, Ֆերան, Քարաձոր, Մաշկերտ կամ Մազկերտ, Սեյրան և Սֆըր գյուղերից և այլ բնակավայրերից գաղթածների կողմից: Բնակչությունը զբաղվում է ոչխարաբուծությամբ, թռչնաբուծությամբ, հացահատիկի և այլ բանջարեղենների մշակությամբ: Ունի 1884թ.-ին վերանորոգված Սբ. Աստվածածին եկեղեցին: Ծակքարի մեջ կան գերեզմանոց և խաչքարեր (9-դ.), Ծակքարի բնական կամուրջ, որը բնական հուշարձան է, Ջիթհան (14-15-րդ դդ.), Թուխ Մանուկ մատուռ (16-17-րդ դդ.), գետի աջ և ձախ ափերին՝ ջրաղացների համալիր (Կոռքար) Բնակչությունը 2872 մարդ:

Ծովասար բնակավայրը գտնվում է Ծակքար գետի ափին, սարահարթի վրա, համայնքի կենտրոնից 16 կմ հյուսիս արևմուտք: Բնակավայրը գտնվում է ծովի մակերևույթից 2100 մ բարձրության վրա: Ծովասար է վերանվանվել 04.07.2006թ: Բնակչության մի մասի նախնիները գաղթել են 1829 և 1878թթ. Ալաշկերտից, Մուշից և այլ բնակավայրերից: Բնակչությունը զբաղվում է անասնապահությամբ, հացահատիկի, կարտոֆիլի մշակությամբ: Այստեղ կան եկեղեցիներ՝ Սբ. Գրիգոր Լուսավորիչ (9-րդ դ.) և Սբ. Աստվածածին (1814թ.): Շրջակայքում կան 9-17-րդ դդ. գյուղատեղիներ, որոնցից մեկը՝ Պողոսի Գեղ անունով գյուղատեղին է, որտեղ նշմարվում են շինությունների հետքեր, գերեզմաններ ու խաչքարեր (Նորագյուղ): Որոշ հիշատակություններով գյուղը կոչվել է նաև Նորաշեն: Պողոսի Գեղի գյուղատեղիի ավերակներում եղել է Ս. Հռիփսիմե անունով մատուռ, որտեղ և կան 13-16-րդ դ դ արձանագիր խաչքարեր, ինչպես նաև ձիթհանի ավերակների հետքեր: Բնակչությունը 2921 մարդ:

Չորագյուղ բնակավայրը Գեղամա լեռների արևելյան փեշերին գտնվող բնակավայր է, այն համայնքի կենտրոնից գտնվում է 16 կմ հեռավորության վրա: Մինչնադարում գյուղն ունեցել է Շողագա կամ Շաղուագա անվանումներ: Բնակավայրի տարածքում գտնվում են հնագույն և միջնադարյան ամրոցներ, բնակատեղիներ, խաչքարեր: Գյուղի մասին առաջին հիշատակությունները արվել են (9 –րդ դ.) պատմիչ Ասողիկի կողմից: Գեղարքունյաց մեծ տիկին շինարար Մարիամ իշխանուհու հովանավորությամբ կառուցվել է Շողագավանքը: Բնակավայրը գտնվում է ծովի մակերևույթից 2000 մ բարձրության վրա: Գյուղում և շրջակայքում պահպանվել են Շողագավանք վանական համալիրը (9-րդ դ.), Սբ. Պողոս-Պտտրոս (877-886թթ.), Մասրուց անապատ (9-10-րդ դդ.) և Սբ. Աստվածածին (19-րդ դ.) և Սբ. Խաչ մատուռ (9-13-րդ դդ.), իսկ 4.5 կմ հվ-արմ.՝ Սելգնա բնակատեղի (մ.թ.ա. 2-րդ-1-ին հզմ.) Գետնափոր, ամրոց Սանգար (մ.թ.ա. 2-1 հզմ.): Բնակչությունը 4825 մարդ:

Վարդաձոր բնակավայրը գտնվում է համայնքի կենտրոնից 14,5կմ հարավ-արևլ., ծովի մակերևույթից 2000մ բարձրության վրա: Բնակիչների նախնիները գաղթել են (1828-29թթ.) և (1877-78թթ.) հիմնականում Ալաշկերտից: Զբաղվում են անասնապահությամբ, հացահատիկի, կարտոֆիլի մշակությամբ: Գյուղի արևմտյան. մասում է Գոմերի ժամ գյուղատեղին (9-17-րդ դդ.) , Ծովաբերդ (մ.թ.ա. 2-րդ-1-ին հզմ.) և (1 կմ արլ.)՝ Քոռայի (մ.թ.ա 2-րդ-1-ին հզմ.) ամրոցները: Գյուղի կենտրոնում է գտնվում Սբ. Աստվածածին եկեղեցին (19-րդ դ.), խաչքարեր (9-16-րդ դ.) ,

գերեզմանոց (9-20-րդ դդ.), իսկ հվ-արմ. մասում՝ Սբ. Սարգիս եկեղեցի (19-րդ դ.) : Բնակչությունը 2780 մարդ:

Երանոս Բնակավայրը գտնվում է Գեղարքունյաց լեռնաշղթայի հարավ—արևելք. ստորոտին, Ձազ գետի ստորին հոսանքում, համայնքի կենտրոնից 15 կմ հարավ-արևմուտք: Բնակավայրը գտնվում է ծովի մակերևույթից 2000 մ. բարձրության վրա: Բնակաիչների նախնիները գաղթել են 1829-30թթ. Ալաշկերտից, Մուշից, Խաստուր գյուղից: Զբաղվում են անասնապահությամբ, հացահատիկի, կարտոֆիլի մշակությամբ: Գյուղի հյուսիսային. մասում առկա է երկու ամրոց՝ Նեղոցի (մ.թ.ա 3-րդ հզմ.) և Շեն (մ.թ.ա 2-րդ-1-ին հզմ): Գյուղում կա Սբ. Հովհաննես անունով եկեղեցի-սրբավայր (1215թ.), Թուխ Մանուկ, Խոնարհված Սուրբ, Սբ. Սոֆյան մատուռներ, դամբարաններ և (15-17-րդ դդ.) Խաչքարեր (Վարդերես, Ձազ) : Բնակչությունը 5450 մարդ :

2.1.2 Մարտունի համայնքի հնգամյա զարգացման ծրագրի հայեցակարգը պատմական միջավայրի պահպանության ոլորտում

Հայաստանի Հանրապետության Գեղարքունիքի մարզի Մարտունի համայնքում ընդգրկված բնակավայրերում՝ Մարտունի քաղաքում և Արծվանիստ, Ծովինար, Վարդենիկ, Զուլաքար, Աստղաձոր, Վաղաշեն, Գեղիովիտ, Մաղինա, Ներքին Գետաշեն, Վերին Գետաշեն, Լիճք, Ծակքար, Ծովասար, Զորագյուղ, Վարդաձոր եւ Երանոս գյուղերում մարդկային կյանքը սկզբնավորվել է մեզանից հազարամյակներ առաջ և գրեթե անընդմեջ շարունակվել մինչև մեր օրերը: Մեզ հասած հարուստ պատմամշակութային ժառանգությունը թվագրվում է քարե դարից մինչև նոր ու նորագույն ժամանակներ: Մեզ հասած հարուստ պատմամշակութային ժառանգությունը թվագրվում է քարե դարից մինչև նոր ու նորագույն ժամանակներ: Մարտունի համայնքում առկա է պետական պահպանության ցանկում ընդգրկված 303 միավոր պատմամշակութային հուշարձան, որոնցից յուրաքանչյուրում ընդգրկված են տասնյակ ու հարյուրավոր այլ կոթողներ, վավերագրություններ, հնավայրեր, հոգեւոր այլ արժեքներ:

Բավական է ասել, որ Մարտունի համայնքում առկա է պետական պահպանության ցանկում ընդգրկված 303 միավոր պատմամշակութային հուշարձան, որոնցից յուրաքանչյուրում ընդգրկված են տասնյակ ու հարյուրավոր այլ կոթողներ, վավերագրություններ, հնավայրեր, հոգեւոր այլ արժեքներ: 1990-2005 թվականների ընթացքում Մարտունիում հնագիտական ուսումնասիրություններ է կատարել հայ-իտալական հնագիտական միացյալ աշրավախումբը՝ հնագետներ Սիմոն Հմայակյանի եւ Ռաֆայել Բիշիոնեի ղեկավարությամբ: Դրա համար Մարտունու համայնքապետարանը նախատեսում է լայն համագործակցություն ՀՀ ԿԳՄՍ նախարարության համապատասխան ստորաբաժանումների, ՀՀ ԳԱԱ հնագիտության եւ ազգագրության ինստիտուտի, այլ պատկան մարմինների եւ կառույցների հետ՝ պատմագիտության մեջ նոր ուղղումներ մտցնելու, հնագիտությունը եւ պատմագիտական տուրիզմը զարգացնելու նպատակով: Առաջիկա 5 տարիների ընթացքում պատմական հուշարձանների պահպանության եւ հանրահռչակման նպատակով անհրաժեշտ է միջոցներ ներդնել մի շարք ուղղություններում՝ շեշտը դնելով հուշարձանների պահպանության, ուսումնասիրության, վերականգնման, բարեկարգման, զբոսաշրջային գրավչության ապահովման վրա: Դրանով մենք ոչ միայն կգրավենք աշխարհի հնագիտական մտքի ուշադրությունը, այլ նաեւ կզարգացնենք գիտամշակութային, կրթական, ճանաչողական զբոսաշրջությունը:

Անչափ կարեւոր նշանակության այդ ծրագրի կենսագործման համար անհրաժեշտ է.

1. Կենցաղային աղբի թափոններից զերծ պահել ինչպես բնակավայրերի ներսում, այնպես էլ բնակավայրերից դուրս գտնվող պատմության հուշարձանների տարածքները՝ շեշտը դնելով դրանց ամենօրյա պահպանության ու խնամքի, մաքրության ապահովման, կանաչապատման ու ծառապատման վրա:
2. Բարեկարգել դեպի պատմական հուշարձաններ տանող ճանապարհները՝ բնակավայրերի ներսում ասֆալտապատման, բնակավայրերից դուրս՝ հողային կամ խճային հարթեցումների միջոցով:
3. Հնագիտական պեղումներ իրականացնել այն հուշարձանների տարածքներում, որոնք սեփականաշնորհման կամ այլ պատճառներով գտնվում են վերացման վտանգի ներքո:
4. Շարունակել պատմական հուշարձանների վերականգնման կամ հիմնանորոգման գործընթացները:
5. Հանրահռչակման նպատակով Մարտունու հանրահայտ կամ նորահայտ հուշարձանների մասին կազմել ամփոփ գիրք՝ հրատարակելով մի քանի լեզուներով, դրա հիման վրա ստեղծել ֆիլմեր, հաղորդաշարեր, ճանաչողական գրքույկներ, ալբոմներ, քարտեզներ:
6. Տուրիստական երթուղիների համար հարմար հուշարձանների մոտ տեղադրել իրազեկման վահանակներ՝ հայրեն, ռուսերեն եւ անգլերեն լեզուներով:
7. Բնակավայր առ բնակավայր մշակել տուրիստական երթուղիները՝ դրանցում ընդգրկելով բոլոր կարևոր հուշարձանները եւ տեսարժան վայրերը:

Տուրիստական երթուղիների համար գրվիչ և ամենօրյա խնամքի ու պահպանության ենթակա հիմնական հուշարձանները

Ամենօրյա խնամքի եւ պահպանության ենթակա են առավելապես այն հուշարձանները, որոնք ճանաչված են որպես զբոսաշրջային գրավչության վայրեր, սակայն բնակավայրերում կամ բնակավայրերին մոտիկ գտնվելու եւ մարդկային գործոնի պատճառով գտնվում են աղտոտման կամ վնասվելու վտանգի տակ: Դրանք են. Արծվանիստի վանական համալիրը եւ ավերակ գյուղատեղին, որտեղ գտնվում են Հնեվանքը եւ Քոլատակի Սբ. Աստվածածին եկեղեցին, Վերին Կթանոց գյուղատեղին՝ Սբ. Հռիփսիմե վանքով, Ծովինարի Թեյշեբա ամրոցը եւ ուրարտական սեպագիր արձանագրությունը, Փառկանք գյուղատեղին, Վարդենիկի Սուրբ Աստվածածին եկեղեցին, Իշխանավանքը եւ իշխանավանքի ձորն ու Քարե ամրոցը, Շեկ Ավետարան մատուռը, Զոլաքարի Զորախաչը եւ Սուրբ Գեորգ եկեղեցին, Աստղածորի Սբ. Պողոս-Պետրոս (15-րդ դ.) , Սբ. Հռիփսիմե (13-րդ դ.) եկեղեցիները, Սբ. Հռիփսիմե մատուռը, խաչքարերը եւ հնագույն դամբարանները, Վաղաշենի հնագույն ջրանցքը եւ ջրամբարը, Մարտունու Սուրբ Աստվածածին եկեղեցին եւ Սուրբ Գեորգ վանքը, Կիկլոսյան ամրոցները, Գոմերի խաչքարերը եւ Սուրբ Ստեփանոս եկեղեցին, քարավանային ճանապարհը, Գեղհովիտի Ալբերդ եւ Զոջ կող հնագույն ամրոցները, Սբ. Գևորգ (15-16-րդ դդ.) , Սբ. Ստեփանոս (13-րդ դ.) եկեղեցիները, Թուխ Մանուկ մատուռը, Սեւ Սարի աստղային քարտեզը, Նշխարք գյուղի խաչքարերը, ավերակ եկեղեցին եւ հնագույն դամբարանները, Լեռնակերտի կիսավեր եկեղեցին եւ խաչքարերը, Երանոս Նեղոցի (մ.թ.ա 3-րդ հզմ.) եւ Շեն (մ.թ.ա 2-րդ-1-ին հզմ) ամրոցները, Սբ. Հովհաննես անունով եկեղեցի-սրբավայրը (1215թ.) , Թուխ Մանուկ, Խոնարհված Սուրբ, Սբ. Սոֆյա մատուռները, դամբարանները եւ (15-17-րդ դդ.) Խաչքարերը, Լիճքի Սբ. Աստվածածին եկեղեցին, Ծաղկավանք մատուռը (9-րդ դ.)

որի արեւմտյան կողմում կան խաչքարեր (16-17-րդ դդ.) , իսկ շրջակայքում՝ խաչքարերով գերեզմանոց, Ծակքարի բնական քարե կամուրջը, Ձիթհանը (14-15-րդ դդ.), Թուխ Մանուկ մատուռը (16-17-րդ դդ.) ջրաղացների համալիրը(Կոռքար), Ծովասարի Սբ. Գրիգոր Լուսավորիչ (9-րդ դ.) և Սբ. Աստվածածին (1814թ.) եկեղեցիները, 9-17-րդ դդ. գյուղատեղիները, Ձորագյուղի հնագույն և միջնադարյան ամրոցները, բնակատեղիները, խաչքարերը, Շողագավանքի վանական համալիրը (9-րդ դ.) , Սբ. Պողոս-Պետրոս (877-886թթ.) , Մարսուց անապատ (9-10-րդ դդ.) և Սբ. Աստվածածին (19-րդ դ.) եկեղեցիները , Սբ. Խաչ մատուռը (9-13-րդ դդ., Մաղինայի ՀԷԿ-ը, «Մաղինա-1» , «Մաղինա -2» հնագույն ամրոցները, Քարեձի բնակատեղին, քարե ձիու եւ հեծյալի արձանը և համանուն ամրոցը, Շենիգումեր գյուղատեղին, Ներքին Գետաշենի Կոթավանքը, նրան հարող պատմական գերեզմանոցը՝ իր գեղաքանդակ ու բարձրարվեստ խաչքարերով, Սուրբ Գրիգոր Լուսավորիչ եկեղեցին՝ իր ժայռաքանդակ եւ վիմագիր խաչքարերով, Սբ. Վարդան(9-10-րդ դդ.) Եկեղեցն և Սբ. Ամենափրկիչ մատուռը, Իշխանագյուղ գյուղատեղին(10-17-րդ դդ.) և (11-13-րդ դդ.)Իշխանհատակ եկեղեցին, հնագույն դամբարանադաշտերը, Վարդաձորի Գոմերի ժամ գյուղատեղին (9-17-րդ դդ.) , Ծովաբերդ եւ Քոռայի (մ.թ.ա 2-րդ-1-ին հզմ.) ամրոցը, Սբ. Աստվածածին եկեղեցին (19-րդ դ.) , 9-16-րդ դ. խաչքարերը , 9-20-րդ դարերի գերեզմանոցը , Սբ. Մարգիս եկեղեցին, Վաղաշենի Սբ. Աստվածածին եկեղեցին(1695թ.) , Ձոր գյուղատեղին (10-17-րդ դդ.), Ալոյի կող ամրոցը (մ.թ.ա 2-րդ-1-ին հզմ.), Կորդի կող ամրոցը (մ.թ.ա. 1-ին հզմ.), Վերին Գետաշենի Սբ. Ստվածածին եկեղեցին (1875թ.), Սպիտակ աղբյուր (մ.թ.ա. 1-ին հզմ.), Տաթև (մ.թ.ա. 2-րդ-1-ին հզմ.) ամրոցները, քարայր- կացարանը (մ.թ.ա. 1-ին հզմ.-միջնադար, 9-14-րդ դարերի խաչքարերը և 15-16-րդ դարերի Ձորի մատուռը, անտիկ դարաշրջանի երկու դաստակերտները, Թմբուկայր կամ Նաղարախան կոչվող սրբավայրի տարածքում գտնվող Աղավնու եւ ձկների քարե հսկա քանդակները, ժայռապատկերները, թագակիր մարդկանց դիմապատկերները, այլ

Պատմական հուշարձաններ տանող ճանապարհների բարեկարգումը կամ ասֆալտապատումը

Վերջին տարիներին պետական, համայնքային կամ սուբլենցիոն ծրագրերի միջոցով Մարտունի համայնքում ասֆալտապատվել են Արծվանիստի Վանեվան, Ներքին Գետաշենի Կոթավանք, Ձորագյուղի Շողագավանք եւ Մարսուց Անապատ եկեղեցի, Ծովինարի Սուրբ Աստվածածին եկեղեցի եւ այլ հուշարձաններ տանող ճանապարհները: Նման ծրագրերը հարկավոր է շարունակել առաջիկա հինգ տարիների ընթացքում՝ համապատասխան միջոցներ հատկացնելով դեպի պատմական հուշարձաններ տանող ճանապարհների ասֆալտապատմանը կամ բարեկարգմանը: Առաջնահերթություն պետք է տալ այն հուշարձաններին, որոնք գտնվում են բնակավայրերի ներսում կամ բնակավայրերին համեմատաբար մոտ տարածքներում: Մասնավորապես, պետք է կարելուրել Մարտունի քաղաքի Գոմեր յայլադատեղի տանող ճանապարհի ասֆալտապատման ծրագիրը, քանի որ այնտեղ գտնվում են պատմական կարելուր հուշարձաններ՝ խաչքարեր, եկեղեցի, հնագույն ամրոցներ, տեսարժան վայրեր, քարավանային ճանապարհ: Մարտունի-Գետափ մայրուղուց մինչեւ Մարտունու Գոմեր ընկած ճանապարհի երկարությունը կազմում է 1,5-2 կիլոմետր: Կարելուր է նաեւ Մարտունի -Գետափ միջպետական ճանապարհից դեպի Սեւ Սարի աստղային քարտեզ տանող գրունտային ճանապարհի նորոգումը:

Պեղումների համար առաջնահերթություն պահանջող հուշարձանները

1990-ական թվականներին Հայաստանում իրականացված հողի սեփականաշնորհման քաղաքականության հետեւանքով Մարտունի համայնքի տարածքում գտնվող պատմական շատ հուշարձաններ հայտնվել են ավերման կամ վերացման վտանգի տակ: Մասնավորապես, շատ առաջնահերթ է պեղումների պատվիրումը Վարդաձորի Տուլիխու ամրոցում, Ներքին Գետաշենի եւ Լիճքի դամբարանադաշտերում եւ Ծովասարի Պողոսի գյուղատեղի կոչվող հնավայրում: Պեղումների շնորհիվ մի կողմից հնարավոր կլինի փրկել հողի շերտի տակ թաղված պատմահնագիտական արժեքները, մյուս կողմից էլ այդ նորահայտ արժեքների միջոցով նոր ուղղումներ կմտցվեն պատմագիտության մեջ: Պեղումները կարող են իրականացվել առանձին հովանավորների միջոցներով:

Երկրագիտական թանգարանի ընդլայնում և թանգարանային ֆոնդի հարստացում

Մարտունու տարածքի հնագիտական կամ պատմագիտական արժեք ներկայացնող նյութերը հիմնականում պահպանվում են Հայաստանի պատմության թանգարանում: Շատ կարելու է նյութեր պահպանվում են Մարտունի քաղաքի, Ծովասար գյուղի թանգարաններում եւ Վաղաշենի հնագիտական կենտրոնում: Այդուհանդերձ, մեր մարզում առկա երեք թանգարանների տարածքները բավարար չեն՝ պահպանելու եւ ցուցադրելու այն բոլոր արժեքները, որոնք պահպանվել կամ հայտնաբերվել են տարբեր ժամանակներում: Այսպես, Մարտունու հնագիտական թանգարանը տեղավորված է մշակույթի տան մի հատվածում, Ծովասարի հնագիտական թանգարանը՝ Ծովասարի մշակույթի տան մի հատվածում եւ Դերենիկ Գեորգյանի առանձնատանը, Վաղաշենի հնագիտական կենտրոնը՝ Վաղաշեն գյուղի բնակիչ Էրիկ Մարկարյանի առանձնատան նկուղային հարկում:

1.1. Համայնքի սոցիալ տնտեսական իրավիճակը

Համայնքի սոցիալ տնտեսական իրավիճակը բացահայտելու, այդ գործընթացներում համայնքի բնակիչներին մասնակից դարձնելու նպատակով համայնքի բնակավայրերում կազմակերպվեցին հանրային լուսմներ: Սովետական շրջանում Մարտունին մի շարք ինդուստրիալ օբյեկտներ ուներ որոնք և մեծ իմաստով կանխորոշել են համայնքի սոցիալ տնտեսական կառուցվածքը: Նշված ինդուստրիալ օբյեկտներից հատկապես հիշատակման են արժանի Էլեկտրատեղակայման իրերի, պահածոների, «Իվա», «Սիգմա», «Լիճք» հանքային ջրերի գործարանները, պանրագործարանը, ինչպես նաև «Հայգորգ» արտադրական միավորման Մարտունու մասնաճյուղը, մահողի ֆաբրիկան և այլն: Հատկանշական է, որ այժմ նշված միավորներից ոչ մեկը լիարժեք չի գործում, իսկ դրանց տարածքների օգտագործումը հախուռն և չհամակարգված բնույթ է կրում: Այս փաստը լիարժեքորեն հիմք է տալիս համայնքային զարգացման պլանավորման համատեքստում դիտարկել ինդուստրիալ համակարգից հետինդուստրիալ համակարգին անցումը, ընդ որում այդ անցման իրականացումը կարող է լինել նշված տարածքների օգտագործումը մարդակենտրոնության դիրքերից և համայնքի և բնակիչների համար առավելագույն գործառնական օգուտի դիրքից: Համայնքի համաչափ և ներդաշնակ զարգացման համար նախ և առաջ անհրաժեշտ է սահմանել և ամրագրել մի շարք բազային սկզբունքներ, որոնք հնարավորություն կտան համայնքային պլանավորման ընթացքում ունենալ որոշակի ուղենիշներ որոշումների կայացման համար: Այդ բազային սկզբունքները պետք է հիմնված լինեն առաջին հերթին ժողովրդավարական, ինչպես նաև համայնքի և բնական միջավայրի ներդաշնակության սկզբունքների վրա:

Այս առումով իմաստ ունի հաշվի առնել հետևյալ բազային սկզբունքները՝

- Ներառականություն
- Կանաչ մոտեցում
- Բնական, մարդկային, ենթակառուցվածքային և այլ ռեսուրսների ռացիոնալ օգտագործում
- Խտրականության բացառում
- Կառավարման թափանցիկություն և հաշվետվողականություն

Վերը նշված ցանկը բնականաբար սպառիչ չէ, սակայն բնակավայրերում քննարկումների ընթացքում ի հայտ եկած խնդիրներն ու գաղափարները առաջին հերթին այս սկզբունքները դուրս բերեցին, հետևաբար նշված սկզբունքները կարելի է դիտարկել որպես առաջնահերթություն:

Քննարկումների ընթացքում ի հայտ եկած կարևորագույն խնդիրներից մեկը կրթության և իրազեկվածության խնդիրն է, որը վերաբերում է գրեթե բոլոր ոլորտներին: Տնտեսական զարգացման տեսանկյունից նոր մոդելների և մեթոդների ներդրման ինչպե՞նաս տնտեսավարման համար անհրաժեշտ գիտելիքի կարիքը ակնհայտ է: Համայնքի տնտեսության համար տրամաբանական է համայնքային ռեսուրսների ռացիոնալ և արդյունավետ օգտագործումը: Այս տեսանկյունից երկու հիմնական ռեսուրսները Սևանա լիճը և հանրապետական նշանակության ճանապարհն է: Թեև պատերազմական գործողությունների արդյունքում Մարտունին զրկվեց Արցախի հետ կապող ճանապարհից օգտվելու հնարավորությունից, սակայն համայնքից հարավ դեպի Վայոց Ձորի մարզ տանող ճանապարհը նույնպես բավականին մեծ ներուժ ունի հատկապես միջհամայնքային հաղորդակցության, տուրիզմի և ներքին առևտրի տեսանկյունից: Բնակավայրորում հանրային լսումներից տպավորություն էր ստեղծվում, որ տնտեսական տեսանկյունից համայնքը, որպես քաղաքային միջավայր չի ընկալվում, փոխարենը մեծ գյուղական համայնքի ինքնագիտակցման զգացողություն կար:

Գյուղատնտեսություն

Մարտունու տարածաշրջանը եղել է Հայաստանի Հանրապետության գյուղատնտեսական զարգացած շրջաններից մեկը: Նպաստավոր պայմաններ է ունեցել հացահատիկի, կարտոֆիլի, կաղամբի, այլ կուլտուրաների և անասնապահության զարգացման համար: Պետական տնտեսությունների լուծարումից հետո հողատարածքները սեփականաշնորհվել են գյուղացիական տնտեսություններին:

Մարտունի համայնքը համարվում է հանրապետության ամենաշատ կարտոֆիլ արտադրող համայնքներից: Կարտոֆիլագործությունը մեր համայնքում կարևոր ճյուղ է և անհրաժեշտ է աջակցություն տրամադրել գյուղատնտեսական տնտեսություններին՝ որակյալ սերմացուների, պարարտանյութերի և թունաքիմիկատների ձեռք բերման նպատակով: Կարևորագույն եկամտի աղբյուր կարող է լինել ծխախոտագործությունը, որը նախկինում եղել է տնտեսության առաջնային ճյուղերից մեկը: Անհրաժեշտ է համագործակցել ծխախոտ արտադրող կազմակերպությունների հետ, ինչի շնորհիվ մեր տարածաշրջանում կզարգանա ծխախոտի արտադրությունը: Գյուղատնտեսության կարևորագույն ճյուղերից մեկը անասնապահությունն է: Համայնքի վարչական տարածքում կան մոտ 60, 000 հա ալպյան արոտներ և 12, 000 հա խոտհարքեր: Շնորհիվ ալպյան գոտու արոտների ու խոտհարքերի տարածաշրջանը ունի հարուստ կերի բազա:

Պետական աջակցության ծրագրերով ձեռք են բերվում տոհմային անասուններ, ավելանում են տոհմային տնտեսությունների թվերը: Տարեցտարի ավելանում են կաթի վերամշակման արտադրամասերը, որոնք սպառողին ապահովում են որակյալ արտադրանքով:

Կլիմայական բարենպաստ պայմանների հետևանքով այգեգործությունը դառնում է տարածաշրջանի կարևոր ճյուղերից մեկը:

Պետական աջակցության, սուբսիդավորման շնորհիվ ավելանում են այգիները, ձեռք են բերվում մրգերի նորագույն սորտեր: Այս բնագավառի համար մեծ նշանակություն ունի սառնարանային տնտեսությունների ստեղծումը, ինչը հնարավորություն կտա բերքի պահպանմանը և ճիշտ իրացմանը:

Գյուղատնտեսության ոլորտի առաջնահերթություններից, հաշվի առնելով բնակավայրերում տեղի ունեցած քննարկումները, կարելի է առանձնացնել հետևյալ խնդիրները

- ռոռզման համակարգի արդիականացում, վերանորոգում, կառուցում
- հանդամիջյան ճանապարհների բարելավում
- ագրո-ուսուցում,
- ցանքաշրջանառություն ճիշտ իրականացում,
- հակակարկտային կայանների բացակայություն,
- արոտների կառավարում
- հանրային իրազեկան պակասը գյուղատնտեսական աջակցության ծրագրերի վերաբերյալ
- ինտենսիվ այգիների հիմնում,

Տարածաշրջանում գյուղատնտեսության ճյուղերի զարգացման համար անհրաժեշտ են հետևյալ լուծումները.

1. պետական աջակցություն շարունակականություն,
2. սեփականաշնորհված հողատարածքների խոշորացում, ֆերմերային տնտեսությունների ստեղծում
3. էլիտար սերմացուների ձեռքբերում
4. տոհմային անասունների ձեռքբերում
5. ցանքաշրջանառության ճիշտ կիրառում
6. խոտհարքերի և արոտավայրերի կառավարում և բարելավում
7. անրաժեշտ է ստեղծել անասնապահական մթերքների վերամշակման ձեռնարկություններ, որպեսզի արտադրողները հնարավորություն ունենան տեղերում քիչ ծախսումներով իրացնեն իրենց արտադրանքը
8. թունաքիմիկատների և հերբիցիտների ճիշտ ընտրություն և կիրառում:

Գյուղատնտեսության ոլորտում առկա բոլոր խնդիրները խիստ փոխկապակցված են, բխում են մեկը մյուսից և հիմնական պատճառը տնտեսվարողների իրազեկվածության/ ագրո-կրթության պակասն է. տնտեսվարողը հաճախ տեղյակ չէ գյուղատնտեսության ոլորտում առկա օպտիմալ լուծումների և մեթոդների մասին, նախընտրում է առաջնորդվել հնուց եկած պրակտիկայով և փորձ չի անում նոր լուծումներ փնտրել: Նաև մեծ խնդիր է բերքի իրացումը, այս առումով ևս համակարգված մոտեցում չկա և յուրաքանչյուր տնտեսվարող իր իմացության սահմաններում ձեռնարկում է գործողություններ, որոնք հաճախ հանգեցնում են բերքի փչանալուն և եկամտի կորստին: Եվ վերջապես, առկա բերքի իրացման գործընթացը վերափոխվելու տեսանկյունից խնդրի լուծման տարբերակ կարող է հանդիսանալ սառնարանային տնտեսությունների և գյուղմթերքների վերամշակման ձեռնարկությունների հիմնումը՝ մրգերի, կարտոֆիլի, կաթնամթերքի, մսամթերքի ևայլն:

Տուրիզմ

Մարտունի համայնքը տուրիզմի զարգացման տեսանկյունից ունի մեծ պոտենցիալ, որը նոր-նոր է սկսում օգտագործվել: Որովհետև Մարտունին գտնվում է Հայաստանի երկու տուրիստական դարպասները՝ Գորիսը և Դիլիջանը միացնող ամենակարճ ճանապարհների վրա, և տուրիստների հոսքը աճելու միտում ունի, կազմակերպվում են առանձին էքսկուրսիաներ՝ ձիերով արշավներ և այլն: Տեսարժան վայրերը շատ են, լեռնագնացության համար նույնպես հարմար պայմաններ կան, կարելի է կոտուրիզմը զարգացնել, դրա համար անհրաժեշտ են վերապատրաստված բնակիչներ: Հնարավոր զարգացման տարբերակ է ագրոտուրիզմը, որով կարող է զբաղվել ցանկացած բնակիչ, ով զբաղվում է հողագործությամբ կամ անասնապահությամբ: Դրա համար շատ քիչ ռեսուրսներ են անհրաժեշտ, և պետք է բնակիչներին պարզ հաղորդակցական/սերվիսի վերաբերյալ հմտություններ սովորեցնել: Կարող է լինել առանձին համակարգող մարմին/անձ/կազմակերպություն կամ համայնքապետարանի համապատասխան բաժինը ով կկոորդինացնի ագրոտուրիզմով զբաղվող բնակիչների աշխատանքը, կապ կստեղծի արտաքին աշխարհի հետ, կզբաղվի գովազդով և տուրիստներ ներգրավելով:

Մեծագույն խնդիր է Սևանա լիճը որպես ռեսուրս չդիտարկելը: Լիճը ոչ էսթետիկական, ոչ ենթակառուցվածքային տեսանկյունից չի օգտագործվում համայնքի զարգացման համար: Էական խնդիր է նաև ափամերձ հատվածի ճահճացումը: Այս խնդրի վերաբերյալ կարելի է համախմբել հարակից բնակավայրերը և համատեղ ջանքերով հոգալ մաքրման հարցը, վերահսկել աղբի արտանետումը՝ նաև մայրուղիների երկարությամբ և այլն: Հարկ է նշել, որ Մարտունի համայնքի կենտրոնի մեխանիկական մաքրման ենթարկված կոյուղաջրերը լցվում են Սևանի մեջ:

Հեռանկարային ծրագիր կարող է լինել ջրային տրանսպորտային ենթակառուցվածքի ձևավորումը հատկապես Մարտունի-Սևան և Մարտունի-Շորժա հաղորդակցության ապահովման տեսանկյունից: Այս հաղորդակցությունը կարող է ակտիվորեն օգտագործվել տուրիզմի տեսանկյունից, ինչպես նաև մեծապես կնպաստի միջհամայնքային հաղորդակցությանը և համագործակցությանը: Կարելի է նաև ստեղծել ձեռնարկություն, որը կկազմակերպի թիավարություն, էքսկուրսիաներ դեպի թերակղզի կամ դիմացի ափի այլ քաղաք ջրային տրանսպորտով: Տուրիզմի զարգացման հեռանկարները հանգում է ենթակառուցվածքների բացակայության խնդրին և՛ համայնքի ներսում, և՛ լճի հետ կապված (ցուցանակների, ուղղորդող նշանների, լիճ տանող ճանապարհների անբարեկարգ վիճակ, կամ բացակայություն), անհրաժեշտ է նաև համայնքում ստեղծել հանրային լողափեր համապատասխան ենթակառուցվածքներով: Հարկ է նշել նաև հանրային գուգարանների բացակայությունը. չնայած նրան, որ համայնքով անցնում է երկու կարևոր մայրուղիները, հանրային գուգարաններ գրեթե չկան: Անհրաժեշտ է պարտադիր նախապայման դնել ճանապարհի վրա կառուցվող կամ գտնվող բենզալցակայանների և սուպերմարկետների համար, որպեսզի ունենան անվճար հանրային գուգարաններ:

Գովազդի խնդիր- Մարտունի համայնքը շատ քիչ ճանաչում ունի և՛ Հայաստանի ներսում, և՛ առավել ևս, դրա սահմաններից դուրս: Կարելի է նկարահանել ինչ-որ կարճ հոլովակներ, շրջանառել դրանք տեղական և պետական հեռուստատեսություններով, սոց.ցանցերով և այլն:

Կարողությունների զարգացում- Տուրիզմի զարգացման համար խնդիր է նաև լեզվական իմացությունների պակասը: Մեծ մասամբ եկող տուրիստները օտարերկրացի են, հաղորդակցության մեջ բարդություններ են առաջանում և՛ էքսկուրսիաներ կազմակերպելիս, և՛

հյուրատներում հյուրընկալելիս: Այս առումով կարելի է համագործակցել կրթական հաստատությունների հետ, որպեսզի տուրիզմով զբաղվող անհատների, էքսկուրսավարների համար լեզվի դասընթացներ կազակերպեն: Տուրիզմով զբաղվող բնակիչները չունեն սերվիսի տարրական հմտություններ, սա նույնպես մեծ բաց է հանդիսանում, այս առումով նույնպես կարճաժամկետ վերապատրաստումներ, փորձի փոխանակման հանդիպումներ կարելի է կազմակերպել այլ համայնքներում գործող ոլորտի աշխատակիցների հետ:

Եզրակացություն

Այսպիսով՝ ընդհանուր պատկերը հետևյալն է. Մարտունիում տնտեսության զարգացման համար էական պոտենցիալ կա թե՛ գյուղատնտեսության, թե՛ տուրիզմի և թե՛ արդյունաբերության զարգացման համար: Տնտեսության զարգացմանը խոչնդոտող հիմնական գործոնը կրթության բացն է: Այս առումով կրթության ոլորտին պատվիրակելու մի շարք գործողություններ կան: Կարելի է նաև հենց ՓՄՁ դպրոց հիմնել, որը կարող է մատուցել կարճաժամկետ կրթական ծառայություններ և գործել տարվա մեջ մի քանի ցիկլով՝ ըստ գյուղատնտեսական սեզոնների: Սա կրթության ոլորտում նոր և շատ կարևոր ներդրում կլինի, քանի որ բնակիչների եկամուտի խոշորագույն մասը այստեղից է գալիս: Իսկ կրթության բացը լրացնելու դեպքում կարելի է բավականին կարճ ժամանակ անց էական տեղաշարժ գրավ:

Մշակույթ և սպորտ

Հանրային լսումների արդյունքում պարզվեց, որ բնակիչները հիմնականում շատ նեղ են ընկալում մշակույթը: Այն, ըստ նրանց, սահմանափակվում է միայն՝ վատ շենքային պայմաններ, անհրաժեշտ գույքի պակասություն, ցածր աշխատավարձեր, մոտիվացիայի պակաս: Համայնքում անհրաժեշտություն կա ունենալ 2 խոշոր կոմպլեքս՝ առաջինը մշակույթի տունն է, որն իր մեջ կներառի գրադարան-ընթերցասրահը, տարբեր երաժշտական, պարային, արվեստի, խեցեգործության խմբակները: Երկրորդ պոտենցիալ կոմպլեքսը սպորտային կոմպլեքսն է և սպորտային ենթակառուցվածքները՝ բազմաֆունկցիոնալ խաղադաշտեր: Կարատեի, բոքսի, ըմբշամարտի, բասկետբոլի, ֆուտբոլի խմբակների առկայությունը անշուշտ մեծ առավելություն է, սակայն այս շարքը կարող է հարստանալ նաև լողի, թիավարության խմբակների ստեղծմամբ: Այս ամենը կլուծի երիտասարդների ժամանցի խնդիրը, որը բազմիցս բարձրացվեց հանրային լսումների ժամանակ, զարկ կտա տուրիզմին և հնարավորություն կընձեռի մշակույթի արտադրած պրոդուկտը արտահանել և՛ ՀՀ մարզեր, և՛ ՀՀ սահմաններից դուրս: Կա բրենդի ստեղծման անհրաժեշտություն, որը ճանաչելիություն կապահովի մշակույթի արտահանման և հանրայնացման նպատակով: Սա էլ իր հերթին կբերի լրացուցիչ եկամուտ: Կարճ տեսանկյունից նկարահանումը առկա տարբեր ասպարեզների մասին թույլ կտա այն տարածել տուրիստական ընկերությունների շրջանում:

Ինչպիսի՞ն պետք է լինեն մշակույթը, ռեսուրսները և խնդիրները

- Միքուն համայնք

Մարտունին հանդիսանալով լճափնյա համայնք, ունի մեծ պոտենցիալ՝ դառնալու տուրիստական կենտրոն: Ունի նպաստավոր դիրք, ռեսուրս, սակայն այն չի կարելի համարել մշակութային քաղաք: Այն ունի պոտենցիալ՝ դառնալու տուրիստական կենտրոն, համապատասխան ենթակառուցվածքների՝ հյուրանոցներ, բարեկարգ փողոցներ և մայրեր, ծառաշատ պուրակներ, հեծանվային արահետներ, լճափնյա փառատոններ, այլ միջոցառումներ, ճամբարներ, լճափնյա տրանսպորտ, ճոպանուղիներ,

մշակութային տարբեր ենթակառուցվածքների միջհամայնքային և միջազգային փոխայցերի, լողի և թիավարության խմբակների, ժամանցի այլ հաստատությունների, ձիարշավարանի առկայության պարագայում:

- Մշակույթի տուն, կինոյի, թատրոն, խեցեգործություն

Համայնքում բացակայում են թատրոնն ու կինոն, իսկ բնակիչները ստիպված են լինում գնալ Երևան կամ սպասել շրջիկ թատրոնի այցին: Չկա նաև տիկնիկային թատրոն, որը մեծ հետևանք է թողնում երեխաների զարգացման վրա: Պետք է մտցնել մշակույթ կազմակերպելու փոխայցեր: Մա հնարավորություն կտա հանրայնացնել մշակույթը:

- Մշակութային տուրիզմի, ազգային ծեսերի զարգացում, սիմպոզիումի անցկացում

Ազգային ծեսերն ու տոները օգտագործել մշակութային տուրիզմի զարգացման նպատակով: Վարդավառի տոնը օգտագործել որպես և՛ հայաստանյան, և՛ միջազգային միջոցառում, որը կհրավիրի շատ զբոսաշրջիկների ուշադրությունը: Ամեն տարի Մարտունին նշում է քաղաքի տոնը, որը կարելի է հանրայնացնել, կազմակերպելով մեծ փառատոն ոչ միայն բնակիչների համար, այլև հանրապետության մասշտաբով: Փառատոնի ընթացքում կօգտագործվի ազգային խոհանոցը, հատկապես տեղականը՝ կանեփով տոլմա, քյուֆթա, փռի կարտոֆիլ, ապխտած ձուկ: Փառատոնի ժամանակ համայնքում գործող տնտեսավարողները հնարավորություն կունենան ցուցադրելու իրենց արտադրանքը և կատարելու վաճառք: Խոհարարները տեղում կսովորեցնեն ինչպես պատրաստել նշված ուտեստները, ինչը թույլ կտա զարգացնել խոհանոցային արվեստը: Զարգացնել և ամենամյա դարձնել Վարդենիկ բնակավայրում տեղի ունեցող ավելուկի փառատոնը: Մանկապատանեկան ամառային ճամբարի ստեղծումը հնարավորություն կտա տարբեր մարզերի երեխաներին հանգստանալ Մարտունիում: Ամռանը լճի ափին կինոդիտում կազմակերպելը կապահովի զբոսաշրջիկների ժամանցը: Սթրիթ արթը նույնպես բացակայում է Մարտունիում: Այն հնարավորություն կտա գունավորել գորշ և խամրած շինությունները: Ծովափնյա փառատոնը նույնպես մշակութային միջոցառումների հանրայնացման, տուրիզմի զարգացման, ինչպես նաև լրացուցիչ եկամուտի հնարավորություն կընձեռի:

- Գրադարանի զարգացում, ընթերցասրահի կառուցում

Մարտունու կենտրոնական գրադարանի շենքը գտնվում է անմխիթար վիճակում, իսկ բնակավայրերում հիմնականում առկա են փոքրիկ գրադարաններ մշակույթի շենքերում: Մարտունի համայնքում գործում է «Մարտունու քաղաքի կենտրոնական գրադարան» ՀՈԱԿ-ը: Գրադարանը միայն 2021թ-ին ունեցել է 3641 ընթերցող: Գրադարանի շենքը վթարային է, գրադարանային ֆոնդի պահպանման պայմանները չեն համապատասխանում ընդունված չափանիշներին, գրքային ֆոնդը ունի արդիականացման կարիք: Անհրաժեշտություն կա գրադարանի նոր ժամանակակից շենքի կառուցումը, որը կարող է դառնալ համայնքային մշակույթի զարգացման նոր կենտրոն:

- Համագործակցություն Ազգային պարկի հետ

Սևան ազգային պարկի հետ համագործակցությունը թույլ կտա լրացուցիչ ռեսուրս ձեռք բերել այցելելով պարկի տարածք: Կարելի է կազմակերպել հեծանվային արշավ, իհարկե հաշվի առնելով պարկի կարգավիճակը, թույլտվությունը ակնկալվում է ստանալ սահմանափակ, սրճարանային մշակույթի ստեղծում, հյուրանոցների բացում: Սրճարանային բիզնեսի զարգացումը թույլ կտա ներգրավել շատ զբոսաշրջիկների, ինչպես նաև սրճարաններն օգտագործել մշակույթի զարգացման

տեսանկյունից: Օրինակ, բացել գրադարան-սրճարան, կամ բացել սրճարան մշակույթի տանը: Բնակչության մեծամասնությունը չգիտի լողալ: Չկա նաև լողավազան: Լողավազանի կառուցումը հնարավորություն կտա խմբակի բացմանը, այն կապահովի ժամանց երեխաների և մեծերի համար, իսկ ձմռանը համապատասխան սարքերի տեղադրման դեպքում կվերածվի սահադաշտի: Օգտվելով Մարտունու հարթ, ոչ զառիվեր դիրքից, հեծանվային ակումբների և արահետի ստեղծումը կհանդիսանա ոչ միայն ժամանցի, այլ նաև որպես տրանսպորտային միջոց: Համագործակցությունը թույլ կտա ստեղծել հանրային լողափեր, իսկ հեծանիվները կարող են օգտագործվել հանրային լողափ հասնելու համար: Հեծանվային ակումբները, լողավազանը, լողի, կարատեի, բոքսի, ըմբշամարտի, բասկետբոլի, ֆուտբոլի խմբակների առկայությունը հնարավորություն կտա ստեղծել սպորտային կոմպլեքս, որտեղ ոչ միայն մարզային, այլև հանրապետական մասշտաբով, կլինեն մրցույթներ և փոխայցելություններ ՀՀ այլ մարզեր և Երևան: Մարզադաշտի կառուցումը նույնպես կմտնի սպորտային կոմպլեքսի մեջ: Կա ձիարշավարանի ստեղծման պոտենցիալ, ներկայումս կա անհատ, կամ ԱՄՊ հեծյալ ակումբը, ով ունի ձիեր, դրանք օգտագործվում են լճի ափին զբոսաշրջիկներին վաճառելով: Հաշվի առնելով աշխարհագրական նպաստավոր դիրքը, կարելի է զարգացնել լեռնադահուկային սպորտը: Լեռների առկայությունն ու ձյունը բավարար պայմաններ են դրա զարգացման համար:

- **Ճոպանուղու կառուցում:** Ջրային տրանսպորտի օգտագործում

Ճոպանուղին (նախ դեպի Արմաղան սարը) նույնպես կհանդիսանա այլընտրանքային տրանսպորտի և տուրիզմի զարգացման գործիք: Ջրային տրանսպորտի առկայությունը հնարավորություն կտա կապ հաստատել լճափնյա այլ քաղաքների հետ, որը նույնպես դիտարկվում է տուրիզմի զարգացման տեսանկյունից:

Ռեսուրսներ, հնարավորություններ

- Սև սարի աստղադիտարանը օգտագործել որպես տուրիստական օբյեկտ: Օգտագործել վանքերի առկայությունը՝ որպես հին ճարտարապետական կոթողներ:
- Գրել և ունենալ ձևապերապատկեր պատրաստի գաղափարներ համապատասխան գրանտի դիմելու նպատակով: Անհրաժեշտություն կա սովորեցնել ՀՈԱԿ-ների աշխատակիցներին, ինչպես գրել դրամաշնորհային ծրագրեր: Դա թույլ կտա գտնել այլընտրանքային ռեսուրսներ:
- Կան մշակութային տարբեր ոլորտի մասնագետներ, ովքեր չեն զբաղվում մշակույթի արտադրությամբ՝ վարձատրության ցածր լինելու պատճառով: Մա ռեսուրս է, որն անհրաժեշտ է օպտիմալ օգտագործել: Օրինակ համայնքում է բնակվում աշխարհում միակ քարաքոսերով նկարող վարպետը:

Ոլորտին առնչվող խնդիրներ

- Ոլորտում ներառված՝ գործող մասնագետների պակաս
- Մոտիվացիայի պակաս,
- Մշակույթի դիդակտիկ նյութերի պակաս
- Բնակչության քիչ մասնակցություն մշակութային կյանքին
- Մշակութային կյանքին առնչվող իրադարձությունների գովազդի և ինֆորմացիայի պակաս
- Մշակույթի արտադրանքի հանրայնացման անհրաժեշտություն:
- Ներդրումների անհրաժեշտություն

Սոցիալական աջակցություն

Սոցիալական պաշտպանության առումով իրականացվում է խոցելի խմբերի իրավունքների պաշտպանություն, մանկալքության կանխարգելում, փախստականներին/ապաստան հայցողներին աջակցություն, հաշմանդամություն ունեցող անձանց ինտեգրում հասարակություն, միայնակ և/կամ անժառանգ տարեցներին աջակցություն, ժամանակավոր ապաստարանի տրամադրում, աղքատության հաղթահարման ծրագրեր, ֆինանսական աջակցություն, իրավաբանական խորհրդատվական ծառայություններ, բնափրային աջակցություն, տնտեսական անկյունացմանն ուղղված ծառայություններ:

Վերջինքս առավել արդյունավետ իրականացնելու համար նախատեսվում է.

- համայնքային փոխօգնության մոդելների զարգացում
- անհրաժեշտ ռեսուրսների բացահայտում, վերհանում, հայտնաբերում և քարտեզագրում
- գնահատել համայնքի սոցիալական կարիքները
- ստեղծել ցերեկային խնամքի կետրոններ
- մեծահասակների համար ժամանցային կենտրոնների ապահովում
- պատրոնաժային խմբերի ստեղծում
- զոհված և վիրավոր զինծառայողների սոցիալ-հոգեբանական աջակցության ցուցաբերում
- իրազեկվածության բարձրացում
- Շուրջօրյա խնամք իրականացնող ծառայություններ

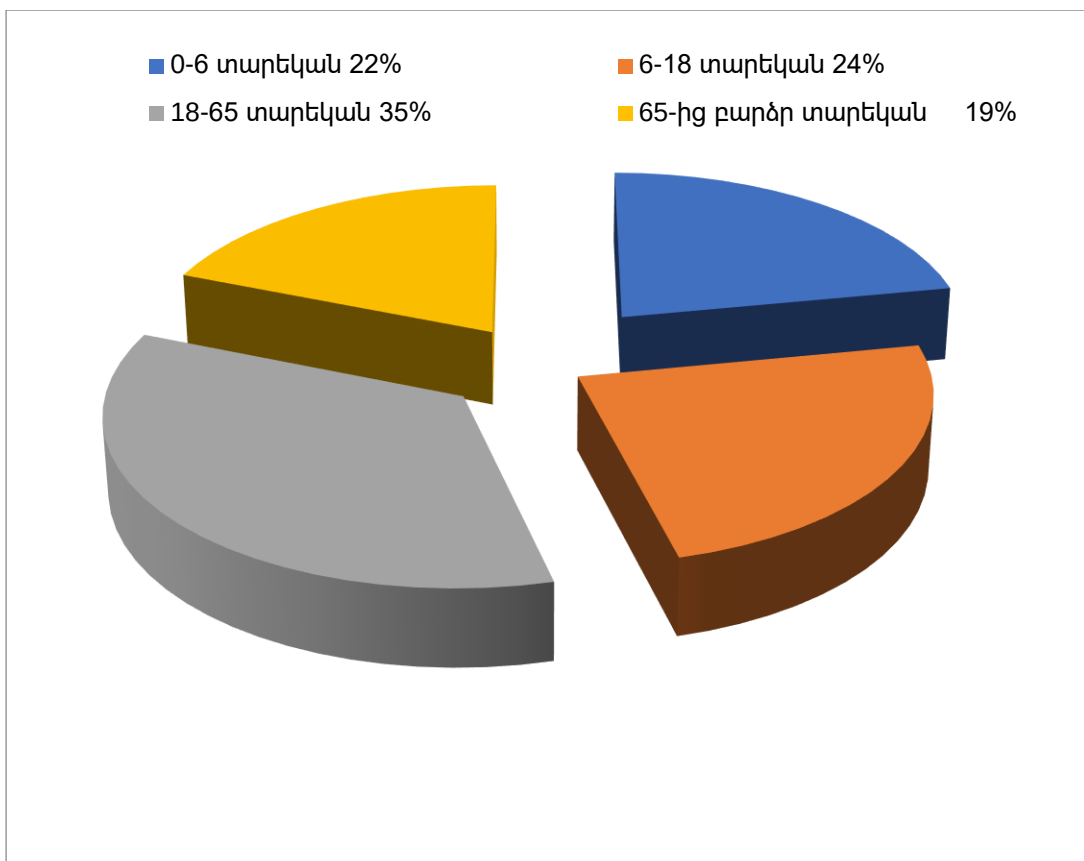
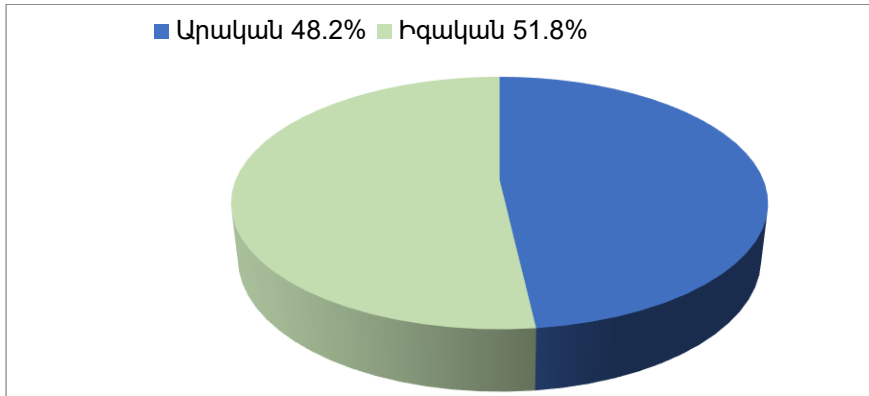
Մարտունի խոշորացված համայնքի սոցիալական պաշտպանությունը ենթադրում է համաչափ սկզբունքի կիրառումը բոլոր 17 բնակավայրերի վրա, որը պետք է հետապնդի օրինական նպատակ, դրան հասնելու միջոցները պետք է լինեն պիտանի, անհրաժեշտ և չափավոր:

Մարտունի համայնքում գործող ֆինանսական կազմակերպությունների ցանկ

Ը/Ը	Կազմակերպության անվանումը	Հասցեն
1	Հայբիզնեսբանկ ՓԲԸ Մարտունու մասնաճյուղ	ՀՀ Գեղարքունիքի մարզ ք. Մարտուն Պրոշյան 2
2	Արարատ բանկ ԲԲԸ Մարտունու մասնաճյուղ	ՀՀ Գեղարքունիքի մարզ ք. Մարտուն Մյասնիկյան 42/2
3	ՎՏԲ Հայաստան բանկ ՓԲԸ Մարտունու մասնաճյուղ	ՀՀ Գեղարքունիքի մարզ ք. Մարտունի Մյասնիկյան փ. 47/1
4	Հայէկոնոմբանկ ԲԲԸ Մարտունու մասնաճյուղ	ՀՀ Գեղարքունիքի մարզ ք. Մարտուն Գարեգին Նժդեհ 2 ա
5	ԱԿԲԱ բանկ ԲԲԸ Մարտունու մասնաճյուղ	ՀՀ Գեղարքունիքի մարզ ք. Մարտուն Երևանյան 52
6	Յունիբանկ ԲԲԸ Մարտունու մասնաճյուղ	ՀՀ Գեղարքունիքի մարզ ք. Մարտուն Երևանյան 50
7	Արդշինբանկ ՓԲԸ Մարտունու մասնաճյուղ	ՀՀ Գեղարքունիքի մարզ ք. Մարտուն Շահումյան 5
8	Արեգակ ՈՒՎԿ Մարտունու մասնաճյուղ	ՀՀ Գեղարքունիքի մարզ ք. Մարտուն Երևանյան 9
9	Ֆիկա ՈՒՎԿ ՓԲԸ Մարտունու մասնաճյուղ	ՀՀ Գեղարքունիքի մարզ ք. Մարտուն Մյասնիկյան 10
10	Կամուրջ ՈՒՎԿ ՓԲԸ Մարտունու մասնաճյուղ	ՀՀ Գեղարքունիքի մարզ ք. Մարտուն Մյասնիկյան 47
11	Ֆաստ Կրեդիտ ՈՒՎԿ ՓԲԸ Մարտունու մասնաճյուղ	ՀՀ Գեղարքունիքի մարզ ք. Մարտունի Գարեգին Նժդեհի 4/1

Համայնքում գործում են նաև հաշվապահական, նոտարական, քաղաքաշինական, փաստաբանական, գրադարանային, թանգարանային, ապահովագրական, զազամատակարարման, ջրամատակարարման, էներգամատակարարման, կապի, տրանսպորտի, հյուրանոցառեստորանային, ավտոտեխսպասարկման, կենցաղային, տպագրական և այլ ծառայություններ: Համայնքում գործում է նաև ՀՀ պետական պատկերասրահի Մարտունու մասնաճյուղը:

Մեռատարիքային կազմը

Գրանցված գործազրկությունը

Աշխատանք փնտրողներ			Գործազուրկներ			Հաշմանդամներ		
1195 մարդ			1023 մարդ			66 մարդ		
Իգ.	Ար.	Գյուղաբնակ	Իգ.	Ար.	Գյուղաբնակ	Իգ.	Ար.	Գյուղաբնակ
678	517	881	551	472	762	12	54	63
մարդ	մարդ	մարդ	մարդ	մարդ	մարդ	մարդ	մարդ	մարդ

Մարտունի համայնքում գործող միջին ձեռնարկությունները			
	Ձեռնարկության անվանումը	Գործունեության տեսակը	Գտնվելու վայրը
1	«Վագե» ՍՊԸ	Հացաբուլկեղենի արտադրություն	Մարտունի
2	«Մարտին Ասիկյան» ԱԶ	Փատամշակում և Կահույքի արտադրություն	
3	«Կառույց» ՍՊԸ	Բետոնե բլոկների արտադրություն	
4	«Կառույց» արտադրական կոպերատիվ	Եվրոպատուհանների արտադրություն, Երկաթբետոնյա իրերի արտադրություն	
5	«Նորիկ Հակոբյան» ԱԶ	Փայտամշակման և կահույքի արտադրություն	
6	«Պարզև Մուրադյան» ԱԶ	Փայտամշակում, բետոնե բլոկների արտադրություն	
7	«Սիգմա» ԲԲԸ Տիգրան Դարբինյան	Գավկանապատում,նիկելապատում, Ջեռուցման կաթսաներ, ալյումինե դետալներ,կարի ֆաբրիկա, Հացի արտադրություն	
8	«Մշո տղա» ԱԶ	Եվրոդոռների և պատուհանների արտադրություն	

	«Արմեն Մար» ՍՊԸ	Ալրադաց	Մարտունի
9	«Գնունի Մնացականյան» ԱԶ	քարի արտադրամաս	Գեղիովիտ
10	«Վարսենիկ Գևորգյան» ԱԶ	քարի արտադրամաս	
11	«Լեռնագործ» Ա Կ	քարի արտադրամաս	
12	«Մեր քարեր» ՍՊԸ	քարի արտադրամաս	
13	«Յանա -Վարդան» ՍՊԸ	քարի արտադրամաս	
14	«Գևորգ Անուշ» ՍՊԸ	քարի արտադրամաս	
15	«Կոմիտաս Բարսեղյա» ԱԶ	քարի արտադրամաս	
16	«Աշոտ Սարգսյան» ԱԶ	կահույքի արտադրամաս	
17	«Մայիս Իսպիրյան» ԱԶ	կահույքի արտադրամաս	
18	«Արմեն Մադաթյան» ԱԶ	կահույքի արտադրամաս	
19	«Մարիամ Գարիկ» ՍՊԸ	շինարարական կազմակերպ.	
20	«Գապե» գրուպ	Խմորեղենի արտադրություն	Վարդենիկ
21	«Հռութարթ» ՍՊԸ	Հացի արտադրություն	
22	«Վիգեն» ՍՊԸ	Ածխաթթվային գազի արտահանում	Լիճք
23	«Տեխնոման» ՍՊԸ	Ածխաթթու գազի կորզում	
24	«Բերրիություն» ՍՊԸ	Քարի արտադրություն	
25	«ԳՈՍ» ՍՊԸ	Ձկների բուծում և արևային էներգայի արտադրություն	
26	«Ալկաֆիշ» ՍՊԸ	Արևային էներգայի արտադրություն	
27	«Շիրակ Խալոյան» ԱԶ	Կաթի, մսամթերքի արտադրություն	
28	«Վարուժան Իրիցյան» ԱԶ	Կաթի, մսամթերքի արտադրություն	
29	«Շիրակ Դանիելյան» ԱԶ	Կաթի, մսամթերքի արտադրություն	
30	«Վարդաձոր կաթ»	Կաթնամթերքի արտադրություն (թթվասեր, մածուն, պանիր)	Վարդաձոր
31	«Անի» ֆուդ	Պահածոների արտադրություն	Վ.Գետաշեն
32	«Ատաստա» ֆուդ	Պահածոների արտադրություն	

Մարտունի համայնքում գործող հանրակրթական դպրոցներ

Բնակավայր	Կրթ.հաստ.անվանումը	Նախատեսված է x աշխ. համար	Աշակերտների թիվ	Աշխատողների թիվ
Մարտունի	«Մարտունու Տ. Աբրահամյանի անվան ավագ դպրոց» ՊՈԱԿ	350	250	43
	«Մարտունու Մելիք-Շահումյանցի անվան հիմնական դպրոց» ՊՈԱԿ:	876	396	59
	«Մարտունու Ս.Դարբինյանի անվան հիմնական դպրոց» ՊՈԱԿ	1044	997	94
	ընդամենը	2270	1643	196
Ն.Գետաշեն	Ներքին Գետաշենի թիվ 1 միջնակարգ դպրոց	970	962	88
	Ներքին Գետաշենի թիվ 2 միջնակարգ դպրոց	920	464	66
	ընդամենը	1170	1426	154
Վ.Գետաշեն	Վերին Գետաշենի թիվ 1 միջնակարգ դպրոց	1176	264	42
	Վերին Գետաշենի թիվ 2 միջնակարգ դպրոց	459	298	45
	ընդամենը	1635	562	87
Գեղհովիտ	Գեղհովիտի թիվ 1 միջնակարգ դպրոց	1175	388	58
	Գեղհովիտի թիվ 2 միջնակարգ դպրոց	504	441	54
	ընդամենը	1679	829	112
Մաղինա	Մաղինայի թիվ 1 միջնակարգ դպրոց	312	140	31
	ընդամենը	312	140	31
Լիճք	Լիճքի հիմնական դպրոց	215	63	26
	Լիճքի միջնակարգ դպրոց	1045	821	84
	ընդամենը	1260	884	110

Ծակքար	Ծակքարի միջնակարգ դպրոց	417	356	43
	ընդամենը	417	356	43
Վաղաշեն	Ծակքարի միջնակարգ դպրոց	800	534	68
	ընդամենը	800	534	68
Աստղաձոր	Աստղաձորի միջնակարգ դպրոց	1147	618	68
	ընդամենը	1147	618	68
Զոլաքար	Զոլաքարի թիվ 1 միջնակարգ դպրոց	920	325	46
	Զոլաքարի Ա. Վարդանյանի անվան թիվ 2 միջն. դպրոց	675	468	74
	ընդամենը	1595	793	120
Արծվանիստ	Արծվանիստի միջնակարգ դպրոց	960	400	55
	ընդամենը	960	400	55
Զորագյուղ	Զորագյուղի հիմնական դպրոց	480	473	43
	Զորագյուղի ավագ դպրոց	350	114	33
	ընդամենը	830	587	76
Վարդաձոր	Վարդաձորի միջնակարգ դպրոց	600	290	41
	ընդամենը	600	290	41
Վարդենիկ	Վարդենիկի համար 1 հիմնական դպրոց	220	221	36
	Վարդենիկի համար 2 հիմնական դպրոց	350	302	48
	Վարդենիկի կրթահամալիր	650	313	51
	ընդամենը	1220	836	135
Ծովասար	Ծովասարի միջնակարգ դպրոց	700	375	42

	ըղամենը	700	375	42
Ծովինար	Ծովինարի տարրական դպրոց	128	76	22
	Ծովինարի միջնակարգ դպրոց	880	453	68
	ընդամենը	1008	529	90
Երանոս	Երանոսի թիվ 1 միջնակարգ դպրոց	1000	387	57
	Երանոսի թիվ 2 միջնակարգ դպրոց	480	248	41
	ըղամենը	1480	635	98
29		19083	11427	1484

Մարտունի քաղաքում գործում են արվեստի, երաժշտական և մարզական դպրոցներ

Մարտունի	«Մարտունու մանկական արվեստի դպրոց» ՀՈԱԿ	120	90	13 ա
	«Մարտունու քաղաքի Սմբատ Միկեյանի անվան մարզադպրոց» ՀՈԱԿ	100	170	14
	«Մարտունու քաղ.Գ. Նժդեհի անվան մանկապատանեկան կենտրոն» ՀՈԱԿ	90	69	12
	«Մարտունու երաժշտական դպրոց» ՀՈԱԿ	320	172	26
Վարդենիկ	«Մանկական երաժշտական դպրոց»	60	30	Աշխատողների թիվը 10

Համայնքի մշակույթի պալատների ցանկ

«Մարտունու մշակույթի տուն» ՀՈԱԿ	Գործում է երգի, պարի, ասմունքի, շախմատի և մարզական խմբեր և երկրագիտական թանգարան	Աշխատողների թիվը 18
«Ներքին Գետաշենի մշակույթի տուն» ՀՈԱԿ	Գործում է պարի և մարզական խմբեր /310 սան/	Աշխատողների թիվը 6
«Վերին Գետաշենի մշակույթի տուն» ՀՈԱԿ	Գործում է երգի, պարի, սպորտային պարի, դիմի և մարզական / բազկամարտ, ծանրամարտ, սեղանի թենիս/	Աշխատողների թիվը 13

	խմբեր	
«Գեղիովիտի մշակույթի տուն» ՀՈԱԿ	Գործում է պարի և բոնցկամարտի խմբեր	Աշխատողների թիվը 8
«Մադինայի մշակույթի տուն» ՀՈԱԿ	Խմբակներ նշված չեն	Աշխատողների թիվը 5
«Լիճքի մշակույթի տուն» ՀՈԱԿ	Գործում է պարի և բոնցկամարտի խմբեր /70 սան/	Աշխատողների թիվը 8
Վաղաշեն	-----	Գործունեությունը դադարեցված է
«Աստղաձորի մշակույթի տուն» ՀՈԱԿ	Գործում է պարի խումբ /65 սան/	Աշխատողների թիվը 11
« Զուլաքարի մշակույթի տուն» ՀՈԱԿ	Գործում է պարի խումբ /60 սան/	Աշխատողների թիվը 9
Արծվանիստ	-----	Գործունեությունը դադարեցված է
« Զորագյուղի մշակույթի տուն» ՀՈԱԿ	Գործում է կարատեի և պարի խմբեր /50 սան/	Աշխատողների թիվը 7
«Վարդաձորի մշակույթի տուն» ՀՈԱԿ	Գործում է պարի և մարզական խմբեր /50 սան/	Աշխատողների թիվը 5
Վարդենիկ	Գործում են տարբեր խմբակներ	Զգործող
« Ծովասարի մշակույթի տուն» ՀՈԱԿ	Գործում է պարի և երգի խմբեր /38 սան/	Աշխատողների թիվը 5
« Ծովինարի մշակույթի տուն» ՀՈԱԿ	Գործող խմբեր նշված չեն	Աշխատողների թիվը 8
«Երանոսի մշակույթի տուն» ՀՈԱԿ	Գործում է պարի և մարզական խմբեր /46 սան/	Աշխատողների թիվը 9
14 գործող 3 գործունեությունը դադարեցված		Աշխատողների թիվը 112

Համայնքում գործող բժշկական հաստատություններ

<i>Ընդհանուր պրոֆիլի հվանդանոց</i>	1
<i>Շտապօգնության ծառայություն</i>	1
<i>Ծննդատուն</i>	1
<i>ամբուլատորիաներ</i>	15
<i>Ատամնաբուժարան</i>	30
<i>Մոնոգրաֆիա</i>	9
<i>Դեղատներ</i>	65

Սոցիալական վիճակի նկարագրություն	
Սոցիալական վիճակ	Ցուցանիշներ
Անապահով ընտանիքներ	1632
Հաշմանդամություն ունեցողներ	
Կենսաթոշակառուներ	
Երխաներ	20516
Տեղահանվածներ	195
Զոհված զինծառայողների ընտանիքներ	68
Վիրավոր զինծառայողներ	145

1.2. Համայնքում իրականացվող ծրագրերը

Համայնքում իրականացվող և նախատեսվող ծրագրերի ֆինանսավորման հիմնական աղբյուրներն են՝ պետական բյուջեն, համայնքային բյուջեն, տեղական և միջազգային դոնոր կազմակերպությունները, համայնքի վարչական տարածքում գործող մասնավոր ընկերությունների ներդրումներ և այլն:

Միջազգային և տեղական դոնոր կազմակերպությունների հետ համագործակցության շրջանակներում նախատեսվող ծրագրեր և միջոցառումներ, համայնքի վարչական տարածքում մասնավոր ընկերությունների կողմից նախատեսվող ծրագրեր

Իրականացվող ծրագրեր	Բովանդակություն
Սևանա լճի ավազանում Վարդենիկ և Ծովինար բնակավայրերի կեղտաջրերի հեռացման և համատեղ մաքրման համակարգի ստեղծում:	Ծրագրի նպատակն է՝ ապահովել Սևանա լիճը սնող Վարդենիս գետի մաքրությունը՝ Վարդենիկ և Ծովինար բնակավայրերի ջրահեռացման համակարգերի ընդլայնմամբ և վերակառուցմամբ, նշված համայնքների կենցաղային կեղտաջրերի համատեղ մաքրման համար կոյուղու մաքրման կայանի կառուցմամբ և շահագործմամբ: Առաջարկվող մաքրման կայանում կեղտաջրի լիարժեք մաքրումը, մասնավորապես՝ ազոտի խորը հեռացումը, հնարավորություն կտա՝ լճի ջրում վերականգնել ազոտ-ֆոսֆոր հարաբերակցությունը, ինչն իր հերթին կնպաստի էկոհամակարգի առողջացմանն ու վերականգնմանը: Ծրագրի իրականացման արժեքը կազմում է շուրջ 9 միլիոն ԱՄՆ դոլարին համարժեք դրամ, որի 80 տոկոսի ֆինանսավորումը լինելու է դրամաշնորհի՝ GREEN CLIMATE FUND կազմակերպության կողմից 20 տոկոսը՝ ներդրումների տեսքով: Ծրագրի տևողությունը երկուսուկես տարի է: Ծրագրի շրջանակներում նախատեսվում է Վարդենիկում և Ծովինարում կառուցել շուրջ 25 կլիմետր երկարության կոյուղագիծ, Վարդենիս գետի վրա՝ կենսաբանական մաքրման կայան, անհրաժեշտ է իրականացնել ջրամատակարարման համակարգերի բարելավում, մաքրման կայանի, ջրամատակարարման և ջրահեռացման համակարգերի շահագործման ծառայության ստեղծում, շահագործող օպերատորի ընտրություն: Կոյուղաջրի մաքրումից հետո կարելի կլինի այնտեղ աճեցնել ձկներ, կամ կառուցել ժամանցային, զբոսաշրջային կենտրոն:
Համայնքի շենքերի տանիքներին Արևային ֆոտովոլտային կայանների տեղադրում:	Ծրագրի նպատակն է արևային կայանների տեղադրման միջոցով նվազեցնել համայնքային ենթակայության կառույցներում էլեկտրաէներգիայի սպառման ծախսը, այսպիսով տնտեսելով համայնքի բյուջեի միջոցները: Կայանները նախատեսվում է տեղադրել Մարտունու Մանկական արվեստի դպրոցի, Մարտունու մշակույթի պալատի, Մարտունու թիվ 4 մանկապարտեզի և համայնքի 2-դ հիմնական դպրոցի շենքերի տանիքներին, կտեղադրվի 80 Կվտ ընդհանուր հզորությամբ արևային ֆոտովոլտային կայան Lիտվիայի կառավարության, UAB SOLET TECHNICS-ի և ՕՀՄ Էներջի ՄՊԸ-ի կողմից: Ծրագրի ընդհանուր արժեքը 64 000 000 ՀՀ դրամ է, որի 10%-ը՝ 6 400 000 ՀՀ դրամը համայնքի համաֆինանսավորման չափն է: Ծրագրի իրականացման արդյունքում համայնքը տարեկան կունենա 10 800 000 ՀՀ դրամի խնայողություն:
Մարտունի համայնքում կոմունալ ծառայությունների բարելավում և համայնքի կարիքների համար	Սույն ծագրով առաջարկվում է Մարտունի խոշորացված համայնքի սոցիալ-տնտեսական զարգացման, կոմունալ ծառայությունների մատուցման բարելավման, մատչելիության և որակի բարձրացման նպատակով ձեռք բերել հատուկ տեխնիկաներ՝ և սարքավորումներ, իչպես նաև համայնքի տարբեր կարիքների համար մարդատար

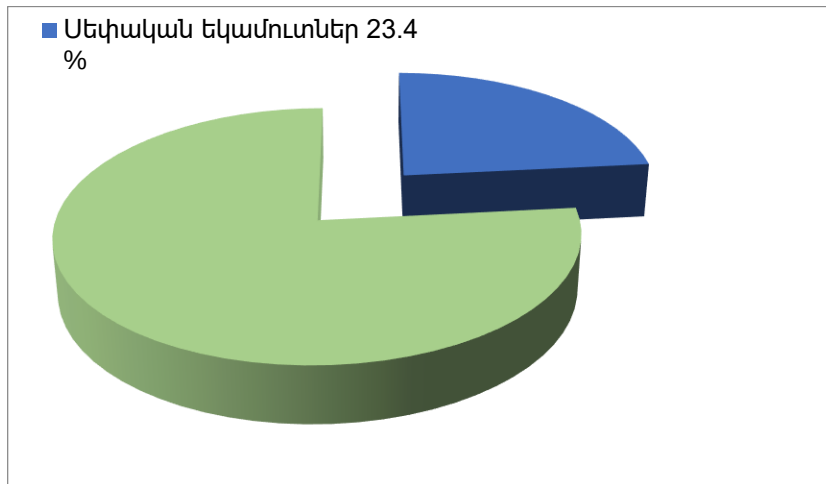
միկրոավտոբուսի ձեռքբերում:	միկրոավտոբուս: Ծրագրի իրականացման արդյունքում համայնքում կստեղծվի 12 մշտական աշխատատեղ: Համայնքը նաև հնարավորություն կունենա խնայել բյուջետային միջոցներ: Ծրագրի ընդհանուր արժեքն է 540 000 000 մլն դրամ՝ որից 27 000 000 համայնքի ֆինանսավորումն է, 108 000 000 ՀՀ կառավարության և 405 000 000 դրամ Համաշխարհային բանկի կողմից: Ծրագիրը նախատեսվում է լուծել հետևյալ խնդիրները՝ ճանապարհների մաքրում և դրանց անցանելիության ապահովում, Հանդամիջյան, հեռագնա արոտներ տանող ճանապարհների բարեկարգում, ներհամայնքային գրունտային ճանապարհների բարեկարգում, համայնքի խմելու և ոռոգման ջրագծերի սպասարկում, դրանցում վթարների վերականգնում, ճանապարհների կոմունալ սպասարկման որակի բարձրացում, Երիտասարդների խնդիրների լուծում, Ինչպես նաև՝ համայնքի բյուջե ֆինանսական մուտքերի ավելացում:
Բժշկական թափոնների այրման կայան	Ծրագրի նպատակն է այրման միջոցով ոչնչացնել հիվանդանոցների, բժշկական, ամբուլատորիաների, ատամնաբուժարանների կողմից արտադրվող բժշկական թափոնները հատուկ պայմաններում, որը շրջակա միջավայրին վնաս չի պատճառում: Կառուցվող կայանը ոչ միայն կսպասարկի Մարտունի համայնքին այլ նաև Գեղարքունիքի մարզին: Ներկայումս նշված գործողությունները ինականացնում է Արմավիրի մարզում գտնվող նմանատիպ կայանը, որը համայնքից բժշկական թափոնները հավաքում է ուշացումով, մոտ 1 ամիս պարբերականությամբ, ինչի հետևանքով թափոնները լցվում էին համայնքի աղբավայր որը լուրջ վտանգ է ներկայացնում շրջակա միջավայրին: Ծրագիրը իրականացվելու է Վարդաձոր բնակավայրում Սերգեյ Հակոբյանի կողմից, ներդրումը 70 մլն դրամ, շինարարության ավարտից հետո կունենանք 10 աշխատատեղ:
Աղբի ներբեռնման կայանի կառուցում Մարտունիում	Ծրագրի նպատակն է Մարտունի համայնքում կառուցել աղբի ներբեռնման կայան: Մարտունի համայնքի և հարակից տարածքների աղբը կտեղափոխվի ներբեռնման կայան, որտեղից մեծ բեռնատարողությամբ ավտոմեքենաներով Հրազդանում գտնվող աղբավայր: Ներբեռնման կայանը կառուցվում է Մարտունի համայնքի Կամոյի փողոցից դեպի հյուսիս 500 մ ընկած հատվածում: Ծրագիրը էապես կկրճատի աղբահանության ծախսերը: Ծրագիրը ֆինանսավորում է ՎԶԵԲ-ի կողմից:
Վարդենիկ բնակավայրում խմելու ջրի շշալցման արտադրամասի կառուցում:	Ծրագրի նպատակն է կառուցել խմելու սովորական ջրի արտադրամաս: Վարդենիկ բնակավայրում արտերկրում բնակվող ներդրողի կողմից արդեն կառուցված է արտադրամասի շենքը, ներկա պահին սեփականատիրոջ կողմից արտասահմանից ձեռք է բերվում համապատասխան սարքավորումներ խմելու ջրի շշալցման համար: Նախատեսվում է ստեղծել մոտ 30 աշխատատեղ:
Արծվանիստ բնակավայրում ֆերմերային տնտեսության հիմնում:	Ծրագրի նպատակն է Արծվանիստում 60 հա տարածքի վրա մասնավորի կողմից ստեղծելու է ֆերմերային տնտեսություն, որտեղ կգործարկվի անասնապահական ողջ արժեչխթան՝ կերերի արտադրությունից մինչև կաթի վերամշակման արտադրություն: Կստեղծվի շուրջ 150 աշխատատեղ:
Մարտունի համայնքի Սայաթ Նովա և Գևորգ Զիրոյան փողոցների ասֆալտապատում և մայրերի կառուցում:	Նախատեսվում է պետական ֆինանսավորմամբ ասֆալտապատել համայնքի Սայաթ Նովա և Գևորգ Զիրոյան փողոցները: Ծրագրի իրականացման արդյունքում համայնքում կունենանք շուրջ 3 կմ ասֆալտապատ փողոցներ, կբեռնաթափվի համայնքի կենտրոնը տրանսպորտային միջոցներից, կբարձրանա մարդկանց բավարարվածության աստիճանը:

1.3. Պատվիրակված ծառայություններ

Մարտունի համայնքապետարանի կողմից մասնավոր ընկերություններին պատվիրակված ծառայություններ չկան:

1.4. Համայնքի ֆինանսական իրավիճակի նկարագրություն և ֆինանսական կանխատեսումները

2022թ. համայնքի սեփական եկամուտների տոկոսը ընդհանուր եկամուտների մեջ.

Մարտունի խոշորացված համայնքի 2022 թվականի բյուջեն կազմվել է հիմնականում հաշվի առնելով գործող օրենսդրության պահանջները, խորհրդատվական բնույթ կրող նորմատիվները, ինչպես նաև կառուցվածքային և առանձնացված ստորաբաժանումներին, կազմակերպություններին վերապահված լիազորությունների լիարժեք և արդյունավետ իրականացման համար դրանց գործունեության առանձնահատկությունները:

Համայնքի բյուջեն կազմվել է եկամուտների և ծախսերի հաշվեկշռվածության սկզբունքի վրա:

Եկամուտների տեսակ	2021 փաստացի		2022 հաստատված		2023 կանխատեսում	
	հազ. դրամ	% ընդ-ից	հազ. դրամ	% ընդ-ից	հազ. դրամ	% ընդ-ից
Ընդամենը, որից	3070574.0	100	3174296.0	100	3374371.5	100
Հարկային եկամուտներ և տուրքեր	498729.2	16.2	577924.0	18.2	672543.0	19.9
Պաշտոնական դրամաշնորհներ	2393858.0	78	2422911.0	76.3	2531451.0	75.0
Այլ եկամուտներ	177986.9	5.8	173460.7	5.5	170377.5	5.1

Մարտունի խոշորացված համայնքի 2022 թվականի բյուջեի նախագծով ծախսերի ծավալը նախատեսվել **3174296.0** հազա դրամ:

ՀԱՄԱՅՆՔԻ ԲՅՈՒՋԵԻ ԵԿԱՄՈՒՏՆԵՐԻ ԿԱՆԽԱՏԵՍՈՒՄ								
Տողի NN	Եկամտատեսակները	Հոդվածի NN	2021	2022	2023	2024	2025	2026
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1000	ԸՆԴԱՄԵՆԸ ԵԿԱՄՈՒՏՆԵՐ		3174296.0	3255974.7	3293788	3357180.9	3457602	3674929.7
1100	1. ՀԱՐԿԵՐ ԵՎ ՏՈՒՐՔԵՐ	7100	577924.2	604741.6	627683.4	651915.2	685114	716525.2
1110	1.1 Գույքային հարկեր անշարժ գույքից	7131	15811.3	162520.3	173922.1	179117.6	191712.3	199612.3
1120	1.2 Գույքային հարկեր այլ գույքից	7136	394996.4	411521.3	417541.3	431577.6	441661.7	452612.9
1130	1.3 Տեղական տուրքեր	7145	14809.5	16700.0	18220	21220	26740	31300
1150	1.4 Պետական տուրքեր	7146	10000	14000	18000	20000	25000	33000
1200	2. ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆ ԴՐԱՄԱՇՆՈՐՀՆԵՐ	7300	2422911.1	2472712.3	2483642.7	2511642.9	2561742.8	2720610.3
1300	3. ԱՅԼ ԵԿԱՄՈՒՏՆԵՐ	7400	173460.7	178520.8	182461.9	193622.8	210745.2	237794.2
1330	3.3 Գույքի վարձակալությունից եկամուտներ	7415	37904.0	38209.7	38800.6	41730.6	47611.7	53721.6
1340	3.4 Համայնքի բյուջեի եկամուտներ ապրանքների մատակարարումից և ծառայությունների մատուցումից	7421	7540.4	7540.4	8100	10320.4	13671.6	17751.3
1350	3.5 Վարչական գանձումներ	7422	127516.3	132516.4	134561.3	13951.8	144661.9	160721.3
1360	3.6 Մուտքեր տույժերից, տուգանքներից	7431	500	500	1000	2000	2000	2000
1370	3.7 Ընթացիկ ոչ պաշտոնական դրամաշնորհներ	7441	0	0	0	0	0	0
1380	3.8 Կապիտալ ոչ պաշտոնական դրամաշնորհներ	7442	0	0	0	0	0	0
1390	3.9 Այլ եկամուտներ	7451	0	0	0	0	0	0

1.5. Զարգացման խոչընդոտներ և դժվարություններ

- **Համայնքային գույքի կառավարում.**

Համայնքի զարգացման խոչընդոտներից անբարեկարգ շինություններն ու ենթակառուցվածքներն են՝ մի շարք մանկապարտեզներ, վարչական նստավայրեր, գրադարաններ, ակումբներ և մշակույթի տներ՝ բնակավայրերում և Մարտունի համայնքի կենտրոնում՝ ճանապարհներ, բակեր, մայրեր, խաղահրապարակներ, բազմաբնակարան բնակելի շենքերի տանիքներ, մուտքեր, կոյուղու, խմելու և ոռոգման ջրագծեր, կիսաավարտ շենքեր դեռևս Խորհրդային տարիներից մնացած: Համայնքի բնակավայրերից Մաղինան և Աստղածորը չունեն մանկապարտեզներ:

- **Սոցիալական պաշտպանություն (տեղական սոցիալական ծրագիր).**

Համայնքապետարանում մեծ թիվ են կազմում տարբեր տեսակի սոցիալական աջակցություն ստանալու և աշխատանքի տեղավորմանն աջակցելու դիմումները: Համայնքում գործազրկության ցուցանիշը պայմանավորված է հիմնականում աշխատաշուկայում առաջարկվող մասնագիտությունների պակասի և առաջարկվող աշխատանքի դիմաց ցածր վարձատրությամբ և այլ սոցիալական գործոններով:

Երեխաների իրավունքների պաշտպանության բնագավառում համայնքապետարաններին վերապահված լիազորությունները պատշաճ կերպով իրականացնելու, համայնքի սոցիալապես խոցելի ընտանիքներին հայտնաբերելու և թիրախավորված աջակցություն տրամադրելու, ինչպես նաև տրամադրվող աջակցության արդյունավետությունը վերահսկելու համար անհրաժեշտություն է առաջանում հաճախակի իրականացնել տնային այցելություններ, ինչը, հատկապես բազմաբնակավայր խոշորացված համայնքի պայմաններում, ենթադրում է լրացուցիչ բավականին մեծ ֆինանսական ծախսեր:

Սոցիալական խնդիրներին պատշաճ արձագանքելու համար կարևոր է նաև համայնքային մակարդակում ունենալ երեխաների պաշտպանության ցանց, մեծահասակների ցերեկային խնամքի ծառայությունների և երեխաների համար ամառային ճամբարի կազմակերպման հնարավորություն, ինչպես նաև ապահովել Մարտունու մանկական կենտրոնի ծառայությունների ընդլայնումն ու մասնագետների կարողությունների զարգացումը:

- **Նախադպրոցական և արտադպրոցական կրթություն, մշակույթ, երիտասարդություն, սպորտ և առողջ ապրելակերպ.**

Մարտունի համայնքի 9 բնակավայրերում գործում են 12 նախադպրոցական ուսումնական հաստատություն, 6 բնակավայրերում էլ նախադպրոցական հաստատությունները գտնվում են վերանորոգման, վերակառուցման կամ նոր կառուցման փուլում, 2 բնակավայր չունեն մանկապարտեզ: Նախադպրոցական ուսումնական հաստատությունները ապահովված են մանակավարժական աշխատողներով: Մանկապարտեզները անցել են համայնքի էլետրոնային կառավարման համակարգին: Նախադպրոցական կրթության որոլրտում թույլ կողմ և ռիսկեր են երեխաների զարգացման միջավայրին ներկայացվող, նախադպրոցական ուսումնական հաստատությունների շենքային և բակային պահանջների բավարարումը: Նախադպրոցական ուսումնական հաստատությունները հագեցված չեն վերբալ-տեղեկատվական, տեխնիկական և դիտագնական ուսումնական միջոցներով: Այս ոլորտում բացթողում և խոչընդոտ է նաև, որ համայնքում բացակայում են մուր-մանկապարտեզները:

Արտադպրոցական կրթությունը համայնքում կազմակերպվում է երաժշտական դպրոցներում, արվեստի դպրոցում, մարզադպրոցում, մանկապատանեկան կենտրոնում, մշակույթի տների ենթակայությամբ գործող խմբակներում: Արտադպրոցական ուսումնական հաստատություններից համայնքում գործում են երկու երաժշտական, մեկ արվեստի, մեկ

մարզական դպրոցներ և մեկ մանկապատանեկան կենտրոն, որոնցից միայն մեկ երաժշտական դպրոցը գործում է Վրդենիկ բնակավայրում, իսկ մյուսները կենտրոնացված են Մարտունի բնակավայրում: Այս ոլորտում ունենք արտադպրոցական կրթության ապակենտրոնացման և ծառայությունների հասանելիության ապահովման խնդիր:

Համայնքում առկա են երիտասարդների ինտեգրման, ազատ ժամանակի ճիշտ կառավարման, երիտասարդների ներուժի ճիշտ բացահայտման և օգտագործման խնդիրներ, արտադպրոցական և ոչ ֆորմալ կրթության զարգացման և դրանցում երիտասարդների ինտեգրման խնդիրներ, որոնք խոչընդոտում են համայնքի զարգացմանը:

Համայնքում մշակութային կյանքը զարգացնելու համար անհրաժեշտ է մշակել և ունենալ մշակույթի զարգացման ռազմավարություն: Համայնքի մշակութային ոլորտում առկա են մշակույթի տների վերանորոգման և տեխնիկական վերազինման, համապատասխան կադրերի առկայության, երիտասարդների մշակութային կյանքում ներգրավվածության, մեծամասշտաբ մարզամշակութային միջոցառումների կազմակերպման խնդիրներ: Մշակույթի ոլորտում առկա է նաև համայնքի պատմամշակութային, հայրենագիտական և բնության հուշարձանների մասին հանրության լայն շրջանակների մոտ իրազեկվածության և ճանաչողության մակարդակի բարձրացման խնդիրը: Որոշ բնակավայրերում ունենք մշակութային օբյեկտներ, որոնք ունեն համապատասխան տարածքներ և որոնց օգտագործումը պետք է վերափոխվի և համապատասխանեցնել համայնքի պահանջներին:

• Համայնքի բնակավայրերի բարեկարգում, կանաչապատում, աղբահանություն և սանիտարական մաքրում, գերեզմանատների պահպանում և գործունեության ապահովում, համայնքում հասարակական տրանսպորտի աշխատանքի կազմակերպում, համայնքային ճանապարհային ենթակառուցվածքների պահպանություն և շահագործում:

Համայնքային ենթակառուցվածքների, համայնքում առկա բնակֆոնդի հետ կապված հիմնական խնդիրը դրանց անմխիթար վիճակն է, որոնք նորոգման և բարեկարգման կարիք ունեն: Հարկ ենք համարում նշել, որ կոմունալ ծառայության տեխնիկական պարկը հնացած է և շահագործման համար շատ ֆինանսական միջոցներ է պահանջում: Աշխատանքը էլ ավելի արդյունավետ դարձնելու համար անհրաժեշտ է ձեռք բերել նոր բազմաֆունկցիոնալ տեխնիկաներ, ինչպես նաև ունենալ ՀՈԱԿ-ի համար հիմնական գրասենյակի շենք: Ներկայումս հիմնարկության գրասենյակը գտնվում է Մարտունու Սմբատ Միքայելյանի անվան մարզադպրոցի փոքրիկ շենքում: Սպասարկման արդյունավետությունը և որակը բարձրացնելու նպատակով նախատեսվում ենք հիմնել կոմունալ սպասարկման, բարեկարգման և աղբահանության 2 առանձին ՀՈԱԿ, որոնք համապատասխանաբար կսպասարկեն Մարտունի համայնքի կենտրոնից դեպի անելք և դեպի արևմուտք ընկած բնակավայրերը:

Համայնքում ողջ տարածքում մեծ խնդիր է թափառող կենդանիների վնասագերծման հարցը:

Գերեզմանատների պահպանման հետ կապված անհրաժեշտ է որոշ բնակավայրերում իրականացնել ցանկապատման աշխատանքներ, քանի որ ցանկապատի բացակայությամբ պայմանավորված հնարավոր չի լինում բացառել կենդանիների մուտքը գերեզմանատներ:

Մարտունի համայնքում բնակչության տրանսպորտային սպասարկումն իրականացվում է Մարտունու ԲՈՒՍ ԲԲԸ կազմակերպության կողմից: Բնագավառի խնդիրներից է գյուղական բնակավայրերին տրանսպորտի ապահովումը. ներկա պահին, ըստ բնակիչների, բնակավայրերում բավարար քանակությամբ ուղևորափոխադրումներ չկան, իսկ ընկերության տեսանկյունից բավարար քանակությամբ ուղևորներ, հատկապես ձմռան ամիսներին, ուղևորների քանակը շատ քիչ է՝ մոտ 7 ամիս, անհրաժեշտ է, որ համայնքը որոշակի օգնություն տրամադրի ԲՈՒՍ-ին: Համայնքի բնակիչների անվտանգ և կանոնավոր տրանսպորտային սպասարկումն ապահովելու համար անհրաժեշտ է համալրել ավտոբուսային հավաքակազմը, մշտական հսկողություն իրականացնել կանոնավոր ուղևորափոխադրումներ իրականացնող տրանսպորտային միջոցների

տեխնիկական վիճակի և սպասարկման որակի նկատմամբ, բարելավել ճանապարհային ենթակառուցվածքների վիճակը՝ իրականացնել ասֆալտապատման, բարեկարգման և փոսային նորոգման աշխատանքներ, ինչպես նաև ճանապարհային երթևեկության նշանների, համայնքի կենտրոնում որոշ խաչմերուկներում լուսացույցերի տեղադրման և ճանապարհների գծանշման աշխատանքներ: Համայնքի կենտրոնում առկա է նաև ավտոմեքենաների կայանման խնդիրներ: Անհրաժեշտ է մշակել խնդրի լուծման տարբերակներ:

• **Համայնքում բնակարանային շինարարություն**

Համայնքում առկա է 40 բազմաբնակարան բնակելի շենք, որից երկուսը՝ կիսակառույց: Անհրաժեշտություն է առաջացել բնակիչների անվտանգությունը ապահովելու տեսանկյունից իրականացնել դրանց տեխնիկական վիճակի վերաբերյալ ուսումնասիրություններ՝ քանի որ շենքերը կառուցված են Խորհրդային միության տարիներին և դրանց 60 տոկոսից ավելին ունեն 40 և ավել տարիք:

Համայնքի Ձորավար Անդրանիկ թաղամասում առկա է 2 կիսակառույց բազմաբնակարան շենք անհրաժեշտ է ավարտին հասցնել շենքերի կառուցումը:

Բազմաբնակարան շենքերի կառուցման հետ կապված խնդիրներից կարելի է առանձնացնել քաղաքում անհրաժեշտ տարածքների բացակայությունը:

• **Աղետների ռիսկերի նվազեցման և արտակարգ իրավիճակներում բնակչության պաշտպանության ու քաղաքացիական պաշտպանության միջոցառումների իրականացում, պետության պաշտպանության աջակցությունը.**

Համայնքում վտանգների նկատմամբ խոցելիությունը բարձր է, քանի որ շենքերը հիմնականում կառուցված են ԽՍՀՄ-ի տարիներին, և բավարար ուշադրություն չի դարձվել այնպիսի ռիսկերի հետևանքներին, ինչպիսիք են երկրաշարժերը և այլն: Հաշվի առնելով այդ ամենը՝ համայնքապետարանը՝ համայնքում գործող ուժային և այլ կառույցների հետ համատեղ միջոցներ կձեռնարկի համայնքի բնակիչների համար կյանքի ապահով պայմաններ ստեղծելու, ինչպես նաև մի շարք նորարարական մոտեցումներ մշակելու ողորդյամբ՝ այդ մարտահրավերների լուծման նպատակով: Վերջին իրադարձություններով պայմանավորված, անհրաժեշտ է անհապաղ միջոցներ ձեռնարկել բնակիչների պատսպարումն ապահովելու համար, ինչը հնարավոր է կազմակերպել ապաստարանների կառուցման, նկուղային և կիսանկուղային հարկերի նորոգման, բնակավայրերում և հեռավոր թաղամասերում պարգագույն թաքստոցների կառուցման միջոցով, ինչը ներկա պահին բացակայում է:

• **Համայնքում զբոսաշրջության զարգացման խթանմանն ուղղված միջոցառումների իրականացում.**

Մարտունիում զբոսաշրջության զարգացման խթանումը կարող է մեծ ազդեցություն ունենալ համայնքի կայուն զարգացման վրա: Համայնքում զբոսաշրջության զարգացման համար խոչընդոտ է համապատասխան ենթակառուցվածքների բացակայությունը, առկա ենթակառուցվածքների՝ ընդունված պահանջներին անհամապատասխանությունը, անհրաժեշտ ծառայությունների բացակայությունը կամ ոչ բավարար վիճակը: Զբոսաշրջության զարգացման համար անհրաժեշտ է ձեռնարկել միջոցներ համայնքի ճանաչելիությունը, գրավչությունը և հետաքրքրությունը հանրապետությունում և դրանից դուրս բարձրացման, համայնքում տուրիզմի հնարավոր տեսակների վերաբերյալ տեղեկատվության մատչելիության ապահովման և տարածման, տեղեկատվական կենտրոնի ստեղծման և համապատասխան մասնագետների պատրաստման ուղղությամբ:

• **Համայնքում արդյունավետ և մատչելի բժշկական սպասարկման պայմանների ստեղծմանն ուղղված միջոցառումների իրականացում.**

Մարտունի համայնքում բնակիչների բժշկական սպասարկումն իրականացվում է առկա առողջապահական հիմնարկների կողմից: Համայնքի կենտրոնում կառուցվում է նոր հիվանդանոց ժամանակակից առողջապահության համակարգին համապատասխան, որը կունենա 78 մահճակալ: Բնակիչների բժշկական սպասարկման արդյունավետության և մատչելիության ապահովման նպատակով կենտրոնին անհրաժեշտ է ժամանակակից ախտորոշիչ և բուժական

սարքավորումներ: Անմխիթար վիճակում են գտնվում նաև մի շարք գյուղերի բուժ ամբուլատորիաները:

«Մարտունու բժշկական կենտրոն» ՓԲԸ-ի կողմից պարբերաբար իրականացվում են բնակիչներին մատուցվող առողջապահական ծառայությունների որակի բարձրացմանն և մատչելիության ապահովմանն ուղղված ծրագրեր. այլ բժշկական կենտրոնների բժիշկները պարբերաբար իրականացնում են ինչպես հիվանդների ընդունելություններ, զննումներ, այնպես էլ վիրահատություններ:

• Գյուղական բնակավայրերում գյուղատնտեսության զարգացմանն ուղղված ծրագրերի իրականացում

Մարտունի խոշորացված համայնքում ընդգրկված է 16 գյուղական բնակավայր: Գյուղատնտեսության բնագավառի զարգացման խոչընդոտներից է գյուղական բնակավայրերում ոռոգման ցանցի բացակայությունը, կամ էլ առկայության դեպքում՝ դրանց ֆիզիկական մաշվածությունը: Գյուղական բնակավայրերի խնդիրներից է նաև գյուղատնտեսական տեխնիկայի բացակայությունը: Ներկա պահին գյուղերում բնակիչները զբաղվում են հողագործությամբ, անասնապահությամբ և այգեգործությամբ: Գյուղերը չունեն գյուղատնտեսական արտադրանքի սպառման հիմնական շուկա: Արդյունքում ստացված գյուղատնտեսական արտադրանքը իրացվում է վերավաճառողների, ներքին սպառման, կամ համայնքում կատարվող ապրանքափոխանակման միջոցով:

Ոլորտը զարգացնելու նպատակով հնգամյա զարգացման ծրագրով նախատեսվում է վերանորոգել ոռոգման ցանցերը կամ նոր ոռոգման համակարգ տեղադրել, նորոգել դաշտամիջան ճանապարհները և այլն:

Գյուղատնտեսությունը զարգացնելու նպատակով անհրաժեշտ է աջակցություն ցուցաբերել ավանդական և ժամանակակից տեխնոլոգիաների կիրառմամբ գյուղատնտեսության զարգացմանն ուղղված ծրագրեր իրականացման համար:

• Համայնքում բարեգործության խթանում

Համայնքում բարեգործության խթանումը կնպաստի համայնքի սոցիալ-տնտեսական և կայուն զարգացման իրավիճակի բարելավմանը: Համայնքապետարանը համայնքում բարեգործության խթանման նպատակով նախատեսվում է զարգացնել ավելի ակտիվ և արդյունավետ համագործակցություն ինչպես համայնքում բնակվող, այնպես էլ ծագումով Մարտունեցի և այլ բարերարների հետ, իրականացնել տարբեր ակցիաներ, պատրաստել տեղեկատվական նյութեր և պարբերաբար կազմակերպել ամենամյա հանդիպումներ:

Համայնքի պարտադիր խնդիրների լուծման հարցում կարևոր ենք համարում նաև համագործակցությունը հասարակական կազմակերպությունների, անհատների և այլ կազմակերպությունների հետ, որոնք տարբեր ոլորտներում իրականացնում են համայնքի պարտադիր խնդիրներին առնչվող ծրագրեր՝ գործարար միջավայրի զարգացման և ձեռներեցության խթանման, զբոսաշրջության զարգացման, գյուղատնտեսության զարգացման, շրջակա միջավայրի պահպանության և էկոլոգիական կրթական ծրագրերի իրականացման, աղետների ռիսկի նվազեցման և այլ նպատակներով և համայնքը կարող է համաֆինանսավորման կամ աջակցության այլ միջոցներով նպաստել տվյալ ծրագրերի իրականացմանը:

1.6. Համայնքի ուժեղ և թույլ կողմերի, հնարավորությունների և սպառնալիքների (ՈւԹՀՄ) վերլուծություն

Մարտունի համայնք

<i>S- Ուժեղ կողմեր</i>	<i>W- Թույլ կողմեր</i>
• Գյուղատնտեսության զարգացման համար մեծ պոտենցիալ • Մարդկային ռեսուրսների առկայություն և կրթական բարձր մակարդակ • Պատմամշակութային մեծ ժառանգության առկայություն համայնքի ողջ տարածքում • Սևանա լճի մոտ գտնվելը, 37 կմ անտառապատ ափի առկայություն • Բազալտի հանքերի առկայություն • Միջպետական մայրուղին 37 կմ անցում է համայնքի միջով • Արևափայլի տնտղություն տարեկան 2850 ժամ, ամենաշատը հայաստանում, ինչը տալիս է վերականգնվող էներգետիկայի զարգացման հեռանկար • Ածխաթթվային գազերի մեծ պաշարների առկայություն լիճք բնակավայրում • Խմելու և հանքային ջրերի մեծ պաշարներ • Զարգացած այգեգործություն հատկապես Ծովինար և այլ բնակավայրերում • Պեռլիտային ավազի հարուստ պաշարներ հատկապես Ձորագյուղում և այլ բնակավայրերում • Արմաղան լեռան առկայությունը մաքուր օդն ու ջուրը, հիասքանչ բնությունը, լճի ափամերձ տարացքի անտառների առկայությունը բարենպաստ պայմաններ են ստեղծում էկոտուրիզմի, ագրոտուրիզմի և ցանկացած այլ տուրիզմի զարգացման համար • Արտադրական ազատ տարածքների առկայությունը լավ հնարավորություն է ներդրումներ ներգրավելու, աշխատատեղեր ստեղծելու և տնտեսական աճի համար: • Կրթական , առողջապահական և սոցիալական զարգացած համակարգերի առկայությունը • Միջին մասնագիտական կրթության	• Հատուկ բազմաֆունկցիոնալ տեխնիկաների պակաս • Որոշ բնակավայրերում խմելու ջրի անբավարար վիճակ հատկապես ոռոգման սեզոնին • Աստղածոր բնակավայրում խմելու և ոռոգման ջրի անբավարար վիճակ • Որոշ բնակավայրերում ոռոգման ջրի սակավություն • Ներբնակավայրային ճանապարհների վատ վիճակ • Հանդամիջյան ճանապարհների վատթար վիճակ • Աշխատատեղերի պակաս • Գյուղմթերքների վերամշակաման ձեռնարկությունների պակաս • Հողերի ցածր բերքատվություն • Արտադրված գյուղ. մթերքի իրացման դժվարություններ • Քաղաքացիների սպասարկման գրասենյակի և զբոսաշրջությամբ զբաղվող գրասենյակի բացակայություն • Համայնքում գործազրկության բարձր մակարդակ ֆինանսական ռեսուրսների մատչելիության պակաս, որը հանգեցնում է արտագաղթի հատկապես երիտասարդների շրջանում • Թույլ զարգացած գյուղատնտեսություն • Անհրաժեշտ ենթակառուցվածքների, հյուրանոցների, փողոցների, մայրերի, շրջակա միջավայրի՝ լճափամերձ տարածքների անբարեկարգ վիճակ • Երանոսի թիվ 2 միջն, Մադինայի և Լիճքի դպրոցների վթարային վիճակ • ՏՏ ոլորտի մասնագետների պակաս • Ցածր աշխատավարձեր

մարզային ուսումնական կենտրոնի առկայությունը • Զարգացած բանկային, վարկային և ապահովագրական համակարգի առկայությունը	
Օ - Հնարավորություններ	T- Սպառնալիքներ
• Արտասահմանում բնակվող և ծագումով Մարտունեցի գործարարների առկայություն և հնարավոր ներգրավում համայնքի զարգացման գործընթացներում • Տարբեր հիմնադրամների հետ համագործակցություն • ՀՀ ուլ գործող սուբվենցիոն ծրագրերի առկայությունը • Համայնքով անցնող տուրիստների մեծ հոսք ինչը լավ հնարավորություն է տուրիզմի զարգացման համար • Վարկային ռեսուրսների ներգրավում • Եվրոմիության տարբեր ծրագրերին մասնակցությունը • Համագործակցություն այլ համայնքների և արտասահմանում գտնվող քույր քաղաքների հետ	• Բնական աղետներ (կարկուտ, ուժեղ քամիներ, երաշտ և այլն) • Գյուղմթերքների և հումքի իրացման դժվարություն • Պատերազմական իրավիճակի առկայություն • Տնտեսական աճի կտրուկ անկում • Ժողովրդագրական բացասական միտումներ • Նոր համաճարակի բռնկման ռիսկ • Նոր տեխնոլոգիաների զարգացումից հետ մնալը • Համայնքում որակյալ աշխատուժի պակաս • Երիտասարդների արտագաղթ

2. Նպատակների սահմանում և գործողությունների պլանավորում

2.1. Համայնքի զարգացման տեսլական

Մարտունի համայնքի հնգամյա ծրագրի իրականացման արդյունքում, համայնքապետարանն ակնկալում է ունենալ առավել անվտանգ, բարեկարգ, կանաչապատ, էկոլոգիապես մաքուր, բարելավված ենթակառուցվածքներով, տնտեսապես զարգացած, հոգևոր, մշակութային, մարզական տուրիստական ակտիվ կյանքով ապրող, համայնք որտեղ ամեն ոք կցանկանա ապրել, աշխատել և ներդրումներ կատարել:

Ակնկալվող և արդեն նախագծված ծրագրերի միջոցով, որոնք կիրականացվեն պետական և համայնքային բյուջեների միջոցների, տեղեկան դոնոր կազմակերպությունների, միջազգային կառույցների և բարերարների ներդրումներով, համայնքը կունենա էլ ավելի համակարգված աղբահանություն և կոմունալ ծառայություններ, նախադպրոցական և արտադպրոցական կրթության ոլորտում ընդգրկված առավել շատ երեխաներ, համայնքային կյանքում երիտասարդների ակտիվ մասնակցություն և այլն:

Համայնքի զարգացման հիմնական գրավականը պետք է լինի տնտեսության զարգացումը, այսինքն՝ արտադրության զարգացումը և աշխատատեղերի ստեղծումը՝ հատկապես տեղի հումքի վրա կազմակերպված գյուղմթերքների մշակման ողջ արժեզրեան, փոքր և միջին

բիզնեսը, տուրիզմը, տեղեկատվական տեխնոլոգիաները, գյուղատնտեսության և զբոսաշրջության զարգացումը և այլն:

3.2 ՀԱՄԱՅՆՔԻ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ԱՆՄԻՋԱԿԱՆ ՆՊԱՏԱԿՆԵՐ

✓ **Նախադպրոցական կրթության և արտադպրոցական դաստիարակության կազմակերպումը.**

Ապահովել նախադպրոցական տարիքի բոլոր երեխաների ընդգրկվածությունը նախադպրոցական ուսումնական հաստատություններում՝ նորոգելով մանկապարտեզները, ինչպես նաև կառուցելով նոր մանկապարտեզներ այն բնակավայրերում որտեղ դրանք չկան: Նախատեսվում է բոլոր բնակավայրերում ունենալ նախադպրոցական ուսումնական հաստատություններ՝ ստեղծելով հնարավորություններ՝ կրթության և զարգացման առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող երեխաների համար:

Շարունակել նախադպրոցական կրթության որակի բարելավումը՝ մեթոդական աջակցության, վերապատրաստումների և մասնագիտական փորձի փոխանակումներ կազմակերպելու միջոցով: Արտադպրոցական կրթությունը դարձնել հասանելի համայնքի բոլոր բնակավայրերի շահառուների համար: Այս ոլորտի ռիսկերի կանխարգելման և նոր հնարավորությունների ստեղծման համար իրականացնելու ենք ստուգումներ և հետադարձ կապի միջոցով կատարելու ենք նախադպրոցական ուսումնական հաստատությունների կարիքների գնահատում, որի հիման վրա թիրախային և արդյունավետ օժանդակություն կտրամադրվի նախադպրոցական ուսումնական հաստատություններին:

Արտադպրոցական կրթության ոլորտի զարգացման համար նույնպես նախատեսում ենք կարիքների գնահատում իրականացնել և թիրախային աջակցություն տրամադրել: Ելնելով ՀՀ կրթական գործող պետական քաղաքականությունից, կայուն զարգացման նպատակներից նախատեսում ենք համայնքից, համայնքի ներդրումային գործընկեր և դոնոր այլ կազմակերպություններից հնարավոր ներդրումներով համայնքում զարգացնել ինժեներատեխնիկական կրթության տրամադրման հնարավորությունները, բացել ինժեներատեխնիկական և ծագրավորման ուսումնական լաբարատորիաներ, արհեստագործական խմբակներ:

✓ **Համայնքում մարզական կյանքի կազմակերպումը, ֆիզիկական կուլտուրայի և առողջ ապրելակերպի խրախուսումը.**

Համայնքում մարզական կյանքի, առողջ ապրելակերպի խրախուսման և հանրայնացման համար անհրաժեշտ է «Մարտունի քաղաքի Սմբատ Միեռյանի անվան մարզադպրոց» ՀՈԱԿ-ի հիմքի վրա կառուցել նոր մարզադպրոց և մարզադաշտ, ավելացնել մարզաձևերի թիվը, տարբեր մարզաձևերից կազմակերպել ներհամայնքային, մարզային և հանրապետական մրցաշարեր: Կարատեի, բոքսի, ըմբշամարտի, բասկետբոլի, ֆուտբոլի խմբակների առկայությունը անշուշտ մեծ առավելություն է, սակայն այս շարքը կարող է հարստանալ նաև լողի, թիավարության խմբակների ստեղծմամբ: Նախատեսել նաև մարզական գույքով համալրված խաղահրապարակների, խաղադաշտեր կառուցում համայնքի բնակավայրերում:

✓ **Համայնքի մշակութային կյանքի կազմակերպումը.**

Պահպանել, զարգացնել մշակութային ավանդույթները, վերանորոգել և տեխնիկակապես վերազինել և համապատասխան կադրերով ապահովել մշակութային կենտրոնները, նպաստել մշակութային օջախներում խմբակների ստեղծմանը, մշակութային կյանքում երտասարդների

ներգրավվածությանը, մեծամասշտաբ մարզամշակութային միջոցառումների կազմակերպմանը: Բարձրացնել համայնքի պատմամշակութային, հայրենագիտական և բնութայան հուշարձանների մասին հանրության լայն շրջանակների մոտ իրազեկվածության և ճանաչողության մակարդակը:

Կատարել մշակույթի տների տեխնիկական վերազինում, շենքային պայմանների բարելավում, զարգացնել թատերական արվեստը, կազմակերպել համայնքում մշակութային օրեր և փառատոններ (առնվազն ամենամյա մեկ փառատոն): Իրականացնել համայնքի պատմամշակութային, հայրենագիտական և բնութայան հուշարձանների հանրայնացման աշխատանքներ: Համայնքի կենցաղային մշակույթի զարգացման համար նախատեսվում է համայնքի արտադարձական կյանքում ներառել և կայացնել արհեստագործական հոսքը: Դա ենթադրելու է համապատասխան ՀՈԱԿ-ներում արհեստագործական խմբակների բացումը, խմբասենյակների կահավորումը: Նախատեսվում է զարգացման ծրագրերի իրականացման ժամանակահատվածում իրականացնել Մարտունու մշակույթի տանը ջեռուցման համակարգի ներդրում, դահլիճի տեխնիկական վերազինում և դրա հիման վրա կինոդահլիճի բացում: Հաշվի առնելով համայնքի բնական, պատմամշակութային և մարդկային ռեսուրսները և ներուժը մշակվելու է փառատոնային ծրագիր: Մշակույթի զարգացման համար կարևոր է համայնքի նշված ոլորտների գործիչների, սկսնակ երիտասարդների աշխատանքների հանրայնացման միջոցառումների կազմակերպումը: Կարևորում ենք նաև համայնքում գործող թանգարանների ընդլայնումն և թանգարանային ֆոնդի հարստացումն և միտված աշխատանքների իրականացումը:

Համայնքում ընթերցանության մշակույթը զարգացնելու համար կառուցել նոր ժամանակակից գրադարանային շենք, որը կունենա ոչ միայն գրադարանային գրավիչ միջավայր, այլև կծառայի որպես գիտակրթական, ժամանցային և երտասարդական կենտրոն: Համայնքի գրադարանների գրքային ֆոնդը:

✓ Համայնքի երիտասարդության խնդիրների լուծմանն ուղղված ծրագրերի և միջոցառումների կազմակերպումը.

Համայնքում երիտասարդության ակտիվության բարձրացման նպատակով ապահովել երիտասարդության ռազմավարական ծրագրերի հետևողական իրականացումը, համայնքի կառավարման և որոշումների կայացման հարցում երիտասարդների ակտիվ մասնակցության խթանումը, երիտասարդական փառատոնների կազմակերպումը և հավաքների կազմակերպման աջակցությունը՝ հանրապետության տարբեր մարզերի երիտասարդների մասնակցությամբ, երիտասարդական ակումբների, մարզական և մշակութային միջոցառումներում մասնակցության խթանումը:

Երիտասարդական կյանքի կազմակերպման հետ կապված խոչընդոտների և խնդիրների վերացման համար ստեղծելու և խրախուսելու ենք երիտասարդական խմբակների և ՀԿ-ների գործունեությունը: Առաջարկում ենք համայնքում ստեղծել «Երտասարդական ուսանողական շարժում», որը պետք է գործի համայնքապետի հովանավորությամբ: Շարժմանը պետք է անդամագրվեն համայնքի ակտիվ երիտասարդները: Շարժումը նպատակ կունենա աջակցել մշակութային և այլ համայնքային, հանրապետական կամ միջազգային միջոցառումների կազմակերպմանը և անցկացմանը: Արդյունքում երիտասարդները կինտեգրվեն համայնքի զարգացման գործընթացին:

Երիտասարդական կյանքի աշխույժացման նպատակով մասնակցելու ենք «Հայաստանի Հանրապետության երիտասարդական մայրաքաղաք» մրցույթին: Արտադպրոցական և ոչ ֆորմալ կրթության զարգացման և դրանցում երիտասարդների ինտեգրման համար համայնքում կազմակերպվելու և իրականացվելու են մեղիագրագիտության և այլ թեմատիկ դասընթացներ, հանդիպումներ, թրեյնինգներ, տրվելու է մասնագիտական կողմնորոշում և խորհրդատվության: Համայնքի այս ոլորտների զարգացման համար հմակարգային լուծման միջոց է պատանեկական-երտասարդական ամառային ճամբարների հիմնումը և ճամբարային մշակույթի զարգացումը: Կարևորելով համայնքի երտասարդների կրթամշակութային և մարզական ոլորտներում կայանալու, ներառվելու նշանակությունը, նախատեսվում է այդ ոլորտներում նշանակալի ձեռքբերումներ գրանցող երիտասարդներին տրամադրել խրախուսական պարգևներ:

✓ Համայնքի բնակչության սոցիալական պաշտպանությունը, համայնքում ծնելիության և բազմազավակության խթանումը (տեղական սոցիալական ծրագիր).

Ապահովել բնակիչների ավելի բարեկեցիկ կյանքը խոցելի ընտանիքների հասցեական և թիրախավորված աջակցության, համայնքային սոցիալական աշխատանքի խթանման միջոցով առավել խոցելի ընտանիքների կարիքներին արձագանքման, խոցելի ընտանիքների տնտեսական դիմակայունության բարձրացման /գյուղական համայնքերում անասնապահություն, ջերմոցային տնտեսությունների ստեղծում, մասնագիտական կարողությունների զարգացում/, հաշմանդամություն ունեցող անձանց աշխատանքի հնարավորության և սոցիալ հոգեբանական ծառայությունների ընդլայնման, հատուկ կարիքներով մեծահասակների ցերեկային խնամքի ծառայությունների ստեղծման /ստեղծման աջակցության/, սոցիալական ոլորտի գործընկերների հետ համատեղ սոցիալական ծրագրերի մշակման և իրականացման, համայնքային մակարդակում երեխաների պաշտպանության ցանցի հիմնման և կանոնավոր գործունեության ապահովման, Մարտունի համայնքում երեխաների ամառային ճամբարի հիմնման, Արցախից տեղահանված ընտանիքների լիարժեք ինտեգրման, տնտեսական կայունության և սոցիալ հոգեբանական աջակցության տրամադրման միջոցով:

✓ Համայնքում գյուղատնտեսության զարգացման խթանումը.

Ապահովել գյուղատնտեսության զարգացումը ոռոգման և խմելու ջրերի հին համակարգերի հիմնանորոգման, նոր համակարգերի ստեղծման, ավանդական գյուղատնտեսության զարգացմանն ուղղված ծրագրերի իրականացման աջակցության և ժամանակակից տեխնոլոգիաների կիրառմամբ գյուղատնտեսության զարգացման՝ փոքր և միջին խելացի անասնաշենքերի կառուցման կամ վերակառուցման, տոհմային խոշոր եղջերավոր կենդանիների ձեռքբերման, ինտենսիվ պտղատու այգիների և չրանոցների ստեղծման և փոքր ու միջին տնտեսությունների հիմնման , ինչպես նաև հանդամիջյան ճանապարհների բարեկարգման միջոցով:

✓ Համայնքում զբոսաշրջության զարգացման խթանումը.

Ապահովել զբոսաշրջության զարգացումը՝ զբոսաշրջային ենթակառուցվածքների ստեղծման աջակցության, գյուղերը զբոսաշրջային տեսանկյունից ավելի գրավիչ դարձնելու, զբոսաշրջային տեղեկատվական կենտրոնի ստեղծման, պատմամշակութային հուշարձանների պահպանության աջակցության նպատակով շահագրգիռ կողմերի հետ համագործակցության, զբոսաշրջության զարգացմանն ուղղված ծրագրեր իրականացնող կազմակերպությունների և անհատների հետ համագործակցության ստեղծման միջոցով:

✓ Համայնքի բնակավայրերի կառուցապատումը, բարեկարգումը և կանաչապատումը, համայնքի աղբահանությունը և սանիտարական մաքրումը, կոմունալ տնտեսության

աշխատանքների ապահովումը, ինչպես նաև համայնքային գերեզմանատների պահպանումը և գործունեության ապահովումը, համայնքի հասարակական տրանսպորտի աշխատանքի կազմակերպումը, համայնքային ճանապարհային ենթակառուցվածքների պահպանումը և շահագործում, համայնքային գույքի կառավարումը.

Քաղաքաշինության ոլորտում միասնական մոտեցումների ձևավորումը և համայնքային զարգացման քաղաքաշինական ռազմավարության մշակումը առաջնային խնդիր է: Ապահովել համայնքի բարեկարգ տեսքը՝ հիմնանորոգելով Մարտունի համայնքի կենտրոնի զբոսայգին, բնակավայրերում ստեղծել կանաչապատ պուրակներ և հանգստի գոտիներ, կահավորելով և տեղադրելով նոր կառույցներ և նստարաններ: Կառուցել տեխնիկաների պարկ և գրասենյակ կոմունալ ծառայության համար, հիմնանորոգելով ակումբներն ու գրադարանները, բարեկարգելով բակերն ու ճանապարհները, նորոգելով և հիմնելով խաղաղաշտեր, խաղահրապարակներ, մարզահրապարակներ և հանգստի գոտիներ, նորոգելով բազմաբնակարան բնակելի շենքերի տանիքներն ու նկուղային և կիսանկուղային հարկերը, մաքրելով գետերի հունները, ամրացնել ավեր, հենապատերը: Ապահովելով մի շարք գյուղական բնակավայրերում՝ հատկապես Աստղաձոր բնակավայրում խմելու և ոռոգման ջրի մատակարարումը՝ բարձրացնելով ջրամատակարարման որակը, վերանորոգելով խմելու ջրագծերը, հիմնելով և նորոգելով մի շարք գյուղերի ոռոգման ցանցը, զագաֆիկացնել նորաստեղծ թաղամասերը: Բարեկարգելով մի շարք բնակավայրերի գյուղամիջյան ճանապարհները և ասֆալտապատելով դրանց մի մասը, նորոգելով բնակավայրերի հասարակական և վարչական շենքերը, ցանկապատելով համայնքային գերեզմանատները, լուսավորել փողոցները կառուցելով լուսավորության համակարգեր, արդիականացնել լուսատուները, կառուցել ֆոտովոլտային կայաններ , ներմուծելով վերականգնվող էներգիայի տարրեր, ջերմամեկուսացնելով բազմաբնակարան և համայնքային ենթակառուցվածքային շենքերը և այլն:

Ապահովել հասարակական տրանսպորտի հասանելիությունը բոլոր ուղղություններով: Բարելավել քաղաքային միջավայրի էկոլոգիական պայմանները և քաղաքի արտաքին տեսքը՝ ծաղկապատ տարածքների, ընդլայնել կանաչ գոտիները նոր անտառներ հիմնելու միջոցով, իրականացնել համայնքի տարածքով անցնող գետերի սանիտարական մաքրման աշխատանքներ: Բնակիչների անվտանգ տեղաշարժը ապահովելու և հիվանդությունների տարածումը կանխարգելելու նպատակով վնասագերծել թափառող կենդանիներին: Ապահովել աղբահանության և սանիտարական մաքրման ծառայությունների մատուցումը համայնքի բոլոր բնակավայրերում, համալրել կոմունալ ծառայության ավտոպարկը բազմաֆունկցիոնալ մեքենաներով, ներդնել աղբահանության վարձավճարների էլեկտրոնային գանձման համակարգ:

✓ Պետության պաշտպանության իարականացման աջակցումը, աղետների ռիսկերի նվազեցման և արտակարգ իրավիճակներում բնակչության պաշտպանության ու քաղաքացիական պաշտպանության միջոցառումների կազմակերպումը և իրականացումը.

Մարտունի Համայնքի առաջնային խնդիրներից են անվտանգությունը, քաղաքացիական պաշտպանությունը, աղետների ռիսկերի կառավարումը:

Նախատեսվում է՝

Բարձրացնել քաղաքացիական պաշտպանության արդյունավետությունը և ապահովել բնակչության պատսպարումը՝ հնարավորինս անվտանգ դարձնելով Մարտունի համայնքի ճանապարհները, արդիականացնելով քաղաքացիական պաշտպանության ինժեներական, վթարավերականգնողական ծառայությունները և վերազինելով անհրաժեշտ տեխնիկայով և սարքավորումներով, կառուցելով նոր ապաստարաններ, նորոգելով բազմաբնակարան շենքերի նկուղները, բնակավայրերում կառուցելով պարզագույն թաքստոցներ, արդիականացնելով և վերազինելով քաղաքացիական պաշտպանության ծառայությունները:

Ապահովել համայնքի բնակչության անվտանգությունը և անհրաժեշտության դեպքում արձագանքել սահմանային միջադեպերին՝ արագ արձագանքման խմբեր ստեղծելու, Հայաստանի Հանրապետության Զինված ուժերին՝ համայնքի սահմանամերձ բնակավայրերում պաշտպանությանն ուղղված ենթակառուցվածքների ստեղծման աշխատանքներում աջակցելու, սահմանների կահավորման ու ճանապարհների կառուցման գործում Հայաստանի Հանրապետության սահմանապահ զորքերի հետ համագործակցելու, Մարտունի համայնքի ելքերում և մուտքերում տեսահսկման համակարգեր տեղադրելու միջոցով:

Ապահովել աղետների ռիսկերի արդյունավետ կառավարումը՝ շարունակելով գետերի և սելավատարների մաքրման աշխատանքները, ամրացնելով և վերականգնելով համայնքի գետերի վնասված հենապատերը: Ստեղծելով տեղեկատվական բազա և իրականացնելով կանխարգելիչ և հարմարվողական միջոցառումներ, բնական աղետների դեպքում աջակցելով Գեղարքունիքի մարզի փրկարարական վարչությանը որոնողափրկարարական աշխատանքներ իրականացնելու գործում:

✓ Գործարար միջավայրի բարելավումը և ձեռնարկատիրության խթանումը.

Մշակել և կազմել համայնքի տնտեսության զարգացման պլան: Բարելավել գործարար միջավայրը և խթանել ձեռնարկատիրությունը գործարարների համար վստահելի ներդրումային միջավայր ստեղծելու միջոցով: Կազմակերպել Ամենամյա ներդրումային համաժողովներ ներգրավելով արտերկրում և Հայաստանի այլ վայրերում բնակվող մեր գործարար մարտունեցիներին: Կազմել ներդրումային ծրագիր- առաջարկներ ներկայացնելու համաժողովին: Ամրապնդել բիզնես- համայնքապետարան կապը տեղեկատվության տրամադրման, թափանցիկ վարչարարության և մշտական համագործակցության միջոցով: Աջակցել սկսնակ գործարարներին բիզնես պլաններ կազմելու գործում, ինչպես նաև ապահովել բիզնես սեկտոր-համայնք-գիտություն-կրթություն կապը: Իրականացնել համայնքի բրենդավորման աշխատանքները:

✓ Համայնքում բնակարանային շինարարության խթանումը.

Խթանել բնակարանային շինարարությունը համայնքում համագործակցելով կառուցապատողների հետ: Կառուցել և ավարտին հասցնել Մարտունի համայնքի Զորավար Անդրանիկ թաղամասում գտնվող 2 կիսաավարտ բազմաբնակարան շենքերը:

✓ Համայնքում շրջակա միջավայրի պահպանությունը, ներառյալ համայնքում էկոլոգիական կրթության և դաստիարակության խթանումը.

Նպաստել համայնքի էկոլոգիական վիճակի բարելավմանը: Ապահովել շրջակա միջավայրի պահպանությունը՝ անտառների և կանաչապատ տարածքների պահպանության, նոր անտառներ և կանաչապատ տարածքների ստեղծման, ինչպես նաև շրջակա միջավայրում աղբահանություն և սանիտարական մաքրումը պատշաճ կերպով կատարելու միջոցով:

✓ Բարեգործության խթանումը համայնքում մշակութային, կրթական, գիտական, առողջապահական, մարզական, սոցիալական և այլ հաստատությունների հիմնադրման, ֆինանսավորման, ինչպես նաև դրանց ֆինանսական անկախության ապահովման նպատակով.

Խթանել բարեգործությունը՝ համագործակցելով բարերարների հետ, ստեղծելով գործընկերային հարաբերություններ, ինչպես նաև կապ հաստատելով և ներգրավելով արտերկրում բնակվող ծնունդով Մարտունեցիների հետ:

Վերը նշված նպատակներն իրականացնելուն ուղղված ծրագրերի համար կազմվել են անձնագրեր, իսկ ծրագրերի ֆինանսական գնահատականները տրված են ֆինանսական ամփոփաթեթում:

ՀԶԾ ՖԻՆԱՆՍԱՎՈՐՈՒՄ

ՀԶԾ-ում ընդգրկված ծրագրերը նախատեսվում է իրականացնել համայնքային և պետական բյուջեի, տեղական և միջազգային դոնոր կազմակերպությունների, մասնավոր ընկերությունների և բարերարների կողմից արված ներդրումներով: ՀԶԾ-ում ընդգրկված ծրագրերի մի մասն ունեն հստակ ֆինանսավորման աղբյուրներ: ՀԶԾ-ում ընդգրկվել են նաև համայնքի համար առաջնահերթ նշանակություն ունեցող ծրագրեր, որոնց իրականացման համար համայնքը փնտրում է ֆինանսավորման աղբյուրներ:

Ծ Ր Ա Գ Ր Ի Ա Ն Ձ Ն Ա Գ Ի Ր

«Հասարակական շենքերի, շինությունների կառուցում/նորոգում, գույքով համալրում»

(Ծրագրի անվանում)

Պարտադիր խնդիր, որի լուծմանն է միտված ծրագիրը	Համայնքային գույքի կառավարում						
Ծրագրի անմիջական նպատակ՝ Մատուցվող ծառայությունների բարելավում	Ցուցանիշներ /հազար դրամ/	Ելակետային և արժեք	Թիրախային արժեքներ				
		2021	2022	2023	2024	2025	2026
		172944,0	284000,0	250000.0	25000,0	250000,0	250000,0
Ծրագրի միջանկյալ արդյունքներ՝ Նորոգված հասարակական շենքեր, առկա գույք և շինություններ	1. Ցուցանիշներ /հազար դրամ/	Ելակետային և արժեք	Թիրախային արժեքներ				
		2021	2022	2023	2024	2025	2026
		172944,0	284000,0	250000.0	25000,0	250000,0	250000,0
Ծրագրի հիմնական գործողությունները	Միջանկյալ արդյունքն ապահովող գործողություններ Գնումների կազմակերպում, պայմանագրերի կնքում, աշխատանքների ընդունում, ավարտական ակտի կազմում և համաձայնեցում շահագրգիռ կողմերի հետ:						
Ծրագրի բյուջեն	Կապիտալ ծախսեր՝ 1284000,0 հազար դրամ, Ընդհանուր բյուջեն՝ 1284000,0 հազար դրամ:						
Ծրագրի հիմնական ռիսկերը	Պատերազմ, համաճարակ, ֆինանսական միջոցների սղություն						
Ծրագրի հիմնական շահառուները	Հասարակական շենքերից օգտվողներ՝ սաներ, աշխատակիցներ, բնակիչներ						
Ծրագրի սկիզբ և ավարտ	2022-2026 թվականներ						
Ծրագրի համառոտ նկարագրություն	Ծրագրով նախատեսվում է՝ • Մարտունու մշակույթի պալատի նորոգում և ջեռուցման համակարգի						

	կառուցում Մարտունու մանկական արվեստի դպրոցի հիմնադրում և համայնքապետարանի շենքի որոշ հատվածների նորոգում: - Արծվանիստի մշակույթի պալատի նորոգում: - Ծովինարի մշակույթի պալատի դահլիճի և նախասրահի վերանորոգում: - Վարդենիկ բնակավայրի մշակույթի պալատի վերանորոգում և ջեռուցման համակարգի կառուցում: - Աստղաձորի մշակույթի պալատի վերանորոգում - Գեղիովիտի մշակույթի տան վերանորոգում և ջեռուցման համակարգի կառուցում: - Ն գետաշենի մշակույթի պալատի վերանորոգում: - Լիճքի մշակույթի պալատի վերանորոգում: - Ծակքարի մշակույթի պալատի վերանորոգում: - Ծակքարում ամբուլատորիայի շենքի կառուցում: - Ձորագյուղում սգո սրահի կառուցում: - Վարդաձորի մշակույթի պալատի հիմնանորոգում: - Երանոսի մշակույթի պալատի տանիքի և շենքի վերանորոգում, սանհանգույցի կառուցում: - Մարտունիում կենտրոնական գրադարանի կառուցում: - Համայնքի տարբեր հասարակական շենքերի կարիքների համար անհրաժեշտ գույքերի ձեռքբերում:
--	--

Ծ Ր Ա Գ Ր Ի Ա Ն Ձ Ն Ա Գ Ի Ր
«Կրթական հիմնարկների շենքերի նորոգում, վերազինում»
(Ծրագրի անվանում)

Պարտադիր խնդիր, որի լուծմանն է միտված ծրագիրը	Համայնքային գույքի պահպանում, նախադպրոցական կրթություն կազմակերպում						
Ծրագրի անմիջական նպատակ՝ Մատուցվող ծառայությունների բարելավում	Ցուցանիշներ /հազար դրամ/	Ելակետային և արժեք	Թիրախային արժեքներ				
		2021	2022	2023	2024	2025	2026
		250000,0	577000,0	500000,0	300000,0	400000,0	400000,0
Ծրագրի միջանկյալ արդյունքներ՝ Նորոգված և վերազինված, կառուցված մանկապարտեզներ, առկա գույք	2.	Ցուցանիշներ /հազար դրամ/	Թիրախային արժեքներ				
		2021	2022	2023	2024	2025	2026
		250000,0	577000,0	500000,0	300000,0	400000,0	400000,0
Ծրագրի հիմնական գործողությունները	Միջանկյալ արդյունքն ապահովող գործողություններ Գնումների կազմակերպում, պայմանագրերի կնքում, աշխատանքների						

	ընդունում, ավարտական ակտի կազմում և համաձայնեցում շահագրգիռ կողմերի հետ:
Ծրագրի բյուջեն	Կապիտալ ծախսեր՝ 2177000,0 հազար դրամ, Ընդհանուր բյուջեն՝ 2177000,0 հազար դրամ:
Ծրագրի հիմնական ռիսկերը	Պատերազմ, համաճարակ, ֆինանսական միջոցների սղություն
Ծրագրի հիմնական շահառուները	Սաներ, աշխատակիցներ, բնակիչներ
Ծրագրի սկիզբ և ավարտ	2022-2026 թվականներ
Ծրագրի համառոտ նկարագրություն	Ծրագրով նախատեսվում է՝ • Մարտուն 4 մանկապարտեզներ հիմնանորոգում , ինչպես նաև կիսավարտ մանկապարտեզի կառուցում: • Արծվանիստի մանկապարտեզի հիմնանորոգում: • Վարդենիկի թիվ 1 մանկապարտեզի հիմնանորոգում, տանիքի կառուցում: • Զոլաքարի մանկապարտեզի վերանորոգում: • Աստղաձորի մանկապարտեզի կառուցում: • Ն. Գետաշենում նոր մանկապարտեզի կառուցում: • Մադինայում մանկապարտեզի կառուցում • Զորագյուղում մանկապարտեզի կառուցում • Ծովասարում մանկապարտեզի կառուցում: • Երանոսի մանկապարտեզի հիմնանորոգում • Համայնքի մանկապարտեզների կարիքների համար գույքի ձեռքբերում

Ծ Ր Ա Գ Ր Ի Ա Ն Ձ Ն Ա Գ Ի Ր
«Սոցիալական ենթակառուցվածքների ստեղծում»

(Ծրագրի անվանում)

Պարտադիր խնդիր, որի լուծմանն է միտված ծրագիրը	Համայնքի բնակչության սոցիալական պաշտպանություն / համայնքում ծնելիության և բազմազավակության խթանում						
Ծրագրի անմիջական նպատակ՝ Սոցիալական պաշտպանության ապահովում	Ցուցանիշներ /հազար դրամ/	Ելակետային և արժեք	Թիրախային արժեքներ				
		2021	2022	2023	2024	2025	2026
			--	50000,0	50000,0	30000,0	
Ծրագրի միջանկյալ արդյունքներ՝ Անհրաժեշտ ենթակառուցվածքների առկայություն	Ցուցանիշներ /հազար դրամ/	Ելակետային և արժեք	Թիրախային արժեքներ				
		2021	2022	2023	2024	2025	2026
			--	50000,0	50000,0	30000,0	
Ծրագրի հիմնական	Միջանկյալ արդյունքն ապահովող գործողություններ						

գործողությունները	Շահագրգիռ կողմերի հետ համագործակցություն՝ ենթակառուցվածքների ստեղծման նպատակով
Ծրագրի բյուջեն	Կապիտալ ծախսեր՝ 130000,0 հազար դրամ, Ընդհանուր բյուջեն՝ 130000,0 հազար դրամ:
Ծրագրի հիմնական ռիսկերը	Պատերազմ, համաճարակ, ֆինանսական միջոցների սղություն
Ծրագրի հիմնական շահառուները	Սաներ, աշխատակիցներ, բնակիչներ
Ծրագրի սկիզբ և ավարտ	2023-2025 թվականներ
Ծրագրի համառոտ նկարագրություն	Ծրագրով նախատեսվում է՝ ✓ 2023 թվական Մարտունիում երեխաների ամառային ճամբարի հիմնում , ✓ 2024 թվական Մարտունիում երեխաների ամառային ճամբարի հիմնում, ✓ 2025 թվական Հատուկ կարիքավոր մեծահասակների ցերեկային խնամքի ծառայությունների ստեղծում /ստեղծման աջակցություն/: ✓ Սոցիալապես անապահով երեխաների ցերեկային խնամքի կենտրոնի ստեղծում ✓ Սոցիալապես անապահով ընտանիքների բարեգործական ճաշարանի հիմնում:

Ծ Ր Ա Գ Ր Ի Ա Ն Ձ Ն Ա Գ Ի Ր
«Մարզական ենթակառուցվածքների ստեղծում/նորոգում»
(Ծրագրի անվանում)

Պարտադիր խնդիր, որի լուծմանն է միտված ծրագիրը	Համայնքում մարզական կյանքի կազմակերպում ֆիզիկական կուլտուրայի և առողջ ապրելակերպի խրախուսում, համայնքի բնակչության սոցիալական պաշտպանություն / համայնքում ծնելիության և բազմազավակության խթանում						
Ծրագրի անմիջական նպատակ՝ Ապահովել մարզական կյանքի կազմակերպումը, խրախուսել առողջ ապրելակերպը, խթանել ծնելիությունը	Ցուցանիշներ /հազար դրամ/	Ելակետային և արժեք	Թիրախային արժեքներ				
		2021	2022	2023	2024	2025	2026
		50000,0	--	40000 0.0	400000. 0	200000 .0	
Ծրագրի միջանկյալ արդյունքներ Անհրաժեշտ ենթակառուցվածքների							
	Ցուցանիշներ	Ելակետային և արժեք	Թիրախային արժեքներ				

առկայություն	/հազար դրամ/	2021	2022	2023	2024	2025	2026
		50000,0	--	40000 0.0	400000. 0	200000 .0	
Ծրագրի հիմնական գործողությունները	Միջանկյալ արդյունքն ապահովող գործողություններ Գնումների կազմակերպում, պայմանագրերի կնքում, աշխատանքների ընդունում, ավարտական ակտի կազմում և համաձայնեցում շահագրգիռ կողմերի հետ:						
Ծրագրի բյուջեն	Կապիտալ ծախսեր՝ 1 000000,0 հազար դրամ, Ընդհանուր բյուջեն՝ 1 000000,0 հազար դրամ:						
Ծրագրի հիմնական ռիսկերը	Պատերազմ, համաճարակ, ֆինանսական միջոցների սղություն						
Ծրագրի հիմնական շահառուները	Սաներ, աշխատակիցներ, բնակիչներ						
Ծրագրի սկիզբ և ավարտ	2023-2025 թվականներ						
Ծրագրի համառոտ նկարագրություն	Ծրագրով նախատեսվում է՝ Մարտունի համայնքի կենտրոնում նոր ժամանակակից սպորտ կոմպլեքսի կառուցում, լողավազանով, սպորտդահլիճներով, վազքուղիներով, նոր մարզաձևերի զարգացման հեռանկարներով: Մարտունի համայնքի կենտրոնում խաղադաշտերի, ֆուտբոլի դաշտի, Վարդենիկ, Զուլաքար , Լիճք, Զորագյուղ և այլ բնակավայրերում խաղահրապարակների ֆուտբոլի դաշտերի կառուցում, Ծովինար համայնքի մարզադահլիճի համար մարզագույքի ձեռքբերում:						

Ծ Ր Ա Գ Ր Ի Ա Ն Ձ Ն Ա Գ Ի Ր
«Հանգստի գոտիների/պուրակների կազմակերպում»
(Ծրագրի անվանում)

Պարտադիր խնդիր, որի լուծմանն է միտված ծրագիրը	Համայնքի բնակավայրերի կառուցապատում, բարեկարգում և կանաչապատում, համայնքի աղբահանություն և սանիտարական մաքրում, կոմունալ տնտեսության աշխատանքների ապահովում, ինչպես նաև համայնքային գերեզմանատների պահպանում գործունեության ապահովում						
Ծրագրի անմիջական նպատակ՝ Ապահովել անհրաժեշտ պայմաններ հանգստի	Ցուցանիշներ /հազար դրամ/	Ելակետային և արժեք	Թիրախային արժեքներ				
		2021	2022	2023	2024	2025	2026
		0	80000,0	100 00	100000,	80000,	

կազմակերպման համար, բարեկարգ բակեր, տեղադրված զրուցարաններ				0,0	0	0	
Ծրագրի միջանկյալ արդյունքներ՝ Առկա պուրակներ	Ցուցանիշներ /հազար դրամ/	Ելակետային արժեք	Թիրախային արժեքներ				
			2021	2022	2023	2024	2025
			0	80000,0	100 00 0,0	100000, 0	100000 ,0
Ծրագրի հիմնական գործողությունները	Միջանկյալ արդյունքն ապահովող գործողություններ Գնումների կազմակերպում, պայմանագրերի կնքում, աշխատանքների ընդունում, ավարտական ակտի կազմում և համաձայնեցում շահագրգիռ կողմերի հետ:						
Ծրագրի բյուջեն	Կապիտալ ծախսեր՝ 380000,0 հազար դրամ, Ընդհանուր բյուջեն՝ 380000,0 հազար դրամ:						
Ծրագրի հիմնական ռիսկերը	Պատերազմ, համաճարակ, ֆինանսական միջոցների սղություն						
Ծրագրի հիմնական շահառուները	Մարտունի համայնքի և բնակավայրերի բնակիչներ						
Ծրագրի սկիզբ և ավարտ	2023-2026 թվական						
Ծրագրի համառոտ նկարագրություն	Ծրագրով նախատեսվում է՝ • Մարտունի համայնքի զբոսայգու վերանորոգում, համայնքի կենտրոնում այլ հանգստյան գոտիների հիմնում: • Մարտունու համայնքի կենտրոնի բազմաբնակարան շենքերի բակային հատվածների բարեկարգում, սալարկում և զրուցարանների կառուցում: • Զուլաքար բնակավայրի մշակույթի պալատի հարակից հատվածի բարեկարգում և հանգստի գոտու ստեղծում: • Վաղաշեն բնակավայրի եկեղեցու հարակից տարածքում պուրակի հիմնում: • Լիճք բնակավայրում վարչական շենքի դիմաց ընկած տարածքում հանգստյան գոտու ստեղծում: • :						

Ծ Ր Ա Գ Ր Ի Ա Ն Ձ Ն Ա Գ Ի Ր
«Բազմաբնակարան շենքերի տանիքների»
 (Ծրագրի անվանում)

Պարտադիր խնդիր, որի լուծմանն է միտված ծրագիրը	Համայնքի բնակավայրերի կառուցապատում, բարեկարգում և կանաչապատում, համայնքի աղբահանություն և սանիտարական մաքրում, կոմունալ տնտեսության աշխատանքների ապահովում, ինչպես նաև համայնքային գերեզմանատների պահպանում և գործունեության ապահովում						
Ծրագրի անմիջական նպատակ՝ Ապահովել բարեկարգ և անվտանգ պայմաններ բնակիչների համար	Ցուցանիշներ /հազար դրամ/	Ելակետային և արժեք	Թիրախային արժեքներ				
		2021	2022	2023	2024	2025	2026
		0	682365,4	15000,0	15000,0	15000,0	15000,0
Ծրագրի միջանկյալ արդյունքներ՝ Նորոգված տանիքներ,	Ցուցանիշներ /հազար դրամ/	Ելակետային և արժեք	Թիրախային արժեքներ				
		2021	2022	2023	2024	2025	2026
		0		100000,0	100000,0	150000,0	15000,0
Ծրագրի հիմնական գործողությունները	Միջանկյալ արդյունքն ապահովող գործողություններ Գնումների կազմակերպում, պայմանագրերի կնքում, աշխատանքների ընդունում, ավարտական ակտի կազմում և համաձայնեցում շահագրգիռ կողմերի հետ:						
Ծրագրի բյուջեն	Կապիտալ ծախսեր՝ 500 000,0 հազար դրամ, Ընդհանուր բյուջեն՝ 500 000,0 հազար դրամ:						
Ծրագրի հիմնական ռիսկերը	Պատերազմ, համաճարակ, ֆինանսական միջոցների սղություն						
Ծրագրի հիմնական շահառուները	Շենքերի բնակիչներ						
Ծրագրի սկիզբ և ավարտ	2023 – 2026 թվական						
Ծրագրի համառոտ նկարագրություն	Ծրագրով նախատեսվում է՝ Վերանորոգել համայնքի բազմաբնակարան շենքերի տանիքները:						

«Համայնքի բարեկարգում, կառուցապատում, նորոգում, կանաչապատում»

(Ծրագրի անվանում)

Պարտադիր խնդիր, որի լուծմանն է միտված ծրագիրը	Համայնքի բնակավայրերի կառուցապատում, բարեկարգում և կանաչապատում, համայնքի աղբահանություն և սանիտարական մաքրում, կոմունալ տնտեսության աշխատանքների ապահովում, ինչպես նաև համայնքային գերեզմանատների պահպանում և գործունեության ապահովում / համայնքի հասարակական տրանսպորտի աշխատանքի կազմակերպում, համայնքային ճանապարհային ենթակառուցվածքների պահպանություն և շահագործում/աղետների ռիսկերի նվազեցման և արտակարգ իրավիճակներում բնակչության պաշտպանության և քաղաքացիական պաշտպանության միջոցառումների կազմակերպում և իրականացում/շրջակա միջավայրի պահպանություն / համայնքի հասարակական կյանքին հաշմանդամների մասնակցության խթանում						
Ծրագրի անմիջական նպատակ՝ Ապահովել համայնքի մաքուր և բարեկարգ տեսքը	Ցուցանիշներ /հազար դրամ/	Ելակետային և արժեք	Թիրախային արժեքներ				
		2021	2022	2023	2024	2025	2026
		40000,0	50000,0	80000,0	80000,0	80000,0	80000,0
Ծրագրի միջանկյալ արդյունքներ՝ Նորոգված բակեր, փողոցներ, ճանապարհներ, ցանկապատված գերեզմանատներ, կառուցված կանգառներ, մաքուր սելավատարներ, մաքուր և բարեկարգ գետեր, առկա թեքահարթակներ և այլն	Ցուցանիշներ /հազար դրամ/	Ելակետային և արժեք	Թիրախային արժեքներ				
		2021	2022	2023	2024	2025	2026
		40000,0	50000,0	80000,0	80000,0	80000,0	80000,0
Ծրագրի հիմնական գործողությունները	Միջանկյալ արդյունքն ապահովող գործողություններ Գնումների կազմակերպում, պայմանագրերի կնքում, աշխատանքների ընդունում, ավարտական ակտի կազմում և համաձայնեցում շահագրգիռ կողմերի հետ:						
Ծրագրի բյուջեն	Կապիտալ ծախսեր՝ 370000,0 հազ դրամ Ընդհանուր բյուջեն՝ 370000,0 հազար դրամ:						
Ծրագրի հիմնական ռիսկերը	Պատերազմ, համաճարակ, ֆինանսական միջոցների սղություն						
Ծրագրի հիմնական շահառուները	Մարտունի համայնքի ամբողջ բնակչությունը և այցելուները						
Ծրագրի սկիզբ և ավարտ	2022 – 2026 թվական						
Ծրագրի համառոտ	Ծրագրով նախատեսվում է՝						

նկարագրություն	Նորոգել Մարտունի համայնքի ներհամայնքային /այդ թվում գյուղամիջյան և դեպի գյուղեր տանող/ ճանապարհներ, փողոցներ, բնակավայրերում ապահովել կոմունալ ծառայությունների իրականացումը, բարեկարգել պատմամշակութային վայրերի հարակից տարածքները, ստեղծել կանաչապատ և ծաղկապատ տարածքներ, համայնքի տարբեր հատվածներում հիմնել անտառներ, բնակավայրերում կառուցել կանգառներ, ցանկապատել գերեզմանատները և, մաքրել գետերի հուները, վերականգնել մաքրել սելավատարներ, կառուցել թեքահարթակներ:
----------------	---

Ծ Ր Ա Գ Ր Ի Ա Ն Ձ Ն Ա Գ Ի Ր
«Համայնքի բարեկարգում, կառուցապատում, նորոգում, կանաչապատում»
(Ծրագրի անվանում)

Պարտադիր խնդիր, որի լուծմանն է միտված ծրագիրը	Համայնքի բնակավայրերի կառուցապատում, բարեկարգում և կանաչապատում, համայնքի աղբահանություն և սանիտարական մաքրում, կոմունալ տնտեսության աշխատանքների ապահովում, ինչպես նաև համայնքային գերեզմանատների պահպանում և գործունեության ապահովում / համայնքի հասարակական տրանսպորտի աշխատանքի կազմակերպում, համայնքային ճանապարհային ենթակառուցվածքների պահպանություն և շահագործում/աղետների ռիսկերի նվազեցման և արտակարգ իրավիճակներում բնակչության պաշտպանության և քաղաքացիական պաշտպանության միջոցառումների կազմակերպում և իրականացում/շրջակա միջավայրի պահպանություն / համայնքի հասարակական կյանքին հաշմանդամների մասնակցության խթանում						
Ծրագրի անմիջական նպատակ՝ Ապահովել համայնքի գիշերային ժամերի անվտանգությունը հետիոտների և ավտոտրանսպորտի համար:	Ցուցանիշներ /հազար դրամ/	Ելակետային և արժեք	Թիրախային արժեքներ				
		2021	2022	2023	2024	2025	2026
		150000,0	188000,0	20000 0,0	200000, 0	200000 ,0	150000 ,0
Ծրագրի միջանկյալ արդյունքներ՝ Կառուցված լուսավորության համակարգեր, արդիականացված լուսատուներ	Ցուցանիշներ /հազար դրամ/	Ելակետային և արժեք	Թիրախային արժեքներ				
		2021	2022	2023	2024	2025	2026
		150000,0	188000,0	20000 0,0	200000, 0	200000 ,0	150000 ,0
Ծրագրի հիմնական գործողությունները	Միջանկյալ արդյունքն ապահովող գործողություններ Գնումների կազմակերպում, պայմանագրերի կնքում, աշխատանքների ընդունում, ավարտական ակտի կազմում և համաձայնեցում շահագրգիռ կողմերի հետ:						
Ծրագրի բյուջեն	Կապիտալ ծախսեր՝ 948000,0 հազար դրամ,						

	Ընդհանուր բյուջեն՝ 948000,0 հազար դրամ:
Ծրագրի հիմնական ռիսկերը	Պատերազմ, համաճարակ, ֆինանսական միջոցների սղություն
Ծրագրի հիմնական շահառուները	Մարտունի համայնքի ամբողջ բնակչությունը և այցելուները
Ծրագրի սկիզբ և ավարտ	2022 – 2026 թվական
Ծրագրի համառոտ նկարագրություն	Ծրագրով նախատեսվում է՝ Կառուցել Մարտունի համայնքի կենտրոնում և համայնքի տարբեր բնակավայրերում լուսավորության համակարգեր տարբեր փողոցներում, ինչպես նաև արդիականացնել լուսատուները, լուսավորության ամբողջ համակարգում ունենալով միայն ԼԵԴ լամպեր: Նախատեսվում է նաև լուսավորել միջպետական մայրուղին՝ Երանոս բնակավայրից մինջև Արծվանիստ բնակավայր շուրջ 37 կմ: Նշված մայրուղին կբարձրացնի համայնքի արտաքին գրավչությունը, ինչպես նաև կլուծի անվտանգության խնդիրները:

Ծ Ր Ա Գ Ր Ի Ա Ն Ձ Ն Ա Գ Ի Ր
«Համայնքի բարեկարգում, կառուցապատում, նորոգում, կանաչապատում»
(Ծրագրի անվանում)

Պարտադիր խնդիր, որի լուծմանն է միտված ծրագիրը	Համայնքի բնակավայրերի կառուցապատում, բարեկարգում և կանաչապատում, համայնքի աղբահանություն և սանիտարական մաքրում, կոմունալ տնտեսության աշխատանքների ապահովում, ինչպես նաև համայնքային գերեզմանատների պահպանում և գործունեության ապահովում / համայնքի հասարակական տրանսպորտի աշխատանքի կազմակերպում, համայնքային ճանապարհային ենթակառուցվածքների պահպանություն և շահագործում/աղետների ռիսկերի նվազեցման և արտակարգ իրավիճակներում բնակչության պաշտպանության և քաղաքացիական պաշտպանության միջոցառումների կազմակերպում և իրականացում/շրջակա միջավայրի պահպանություն / համայնքի հասարակական կյանքին հաշմանդամների մասնակցության խթանում						
Ծրագրի անմիջական նպատակ՝ Ասֆալտապատել համայնքի փողոցները և կառուցել մայրերը:	Ցուցանիշներ /հազար դրամ/	Ելակետային և արժեք	Թիրախային արժեքներ				
		2021	2022	2023	2024	2025	2026
		810000,0	1249000,0	12000,00,0	1300000,0	135000,0	135000,0
Ծրագրի միջանկյալ արդյունքներ՝ Ասֆալտապատված ճանապարհներ, կառուցված մայրեր	Ցուցանիշներ /հազար դրամ/	Ելակետային և արժեք	Թիրախային արժեքներ				
		2021	2022	2023	2024	2025	2026
		810000,0	1249000,0	12000,00,0	1300000,0	135000,0	135000,0

Ծրագրի հիմնական գործողությունները	Միջանկյալ արդյունքն ապահովող գործողություններ Գնումների կազմակերպում, պայմանագրերի կնքում, աշխատանքների ընդունում, ավարտական ակտի կազմում և համաձայնեցում շահագրգիռ կողմերի հետ:
Ծրագրի բյուջեն	Կապիտալ ծախսեր՝ 6449000,0 հազար դրամ, Ընդհանուր բյուջեն՝ 6449000,0 հազար դրամ:
Ծրագրի հիմնական ռիսկերը	Պատերազմ, համաճարակ, ֆինանսական միջոցների սղություն
Ծրագրի հիմնական շահառուները	Մարտունի համայնքի ամբողջ բնակչությունը և այցելուները
Ծրագրի սկիզբ և ավարտ	2022 – 2026 թվական
Ծրագրի համառոտ նկարագրություն	Ծրագրով նախատեսվում է՝ Ասֆալտապատել Մարտունի համայնքի կենտրոնի և 16 բնակավայրերի փողոցները և կառուցապատել մայրերը:

Ծ Ր Ա Գ Ր Ի Ա Ն Ձ Ն Ա Գ Ի Ր

«Ոռոգման և խմելու ջրագծերի նորոգում/կառուցում, ջրամատակարարման ապահովում, կոյուղագծի կառուցում»

(Ծրագրի անվանում)

Պարտադիր խնդիր, որի լուծմանն է միտված ծրագիրը	Համայնքի բնակավայրերի կառուցապատում, բարեկարգում և կանաչապատում, համայնքի աղբահանություն և սանիտարական մաքրում, կոմունալ տնտեսության աշխատանքների ապահովում, ինչպես նաև համայնքային գերեզմանատների պահպանում և գործունեության ապահովում / համայնքում գյուղատնտեսության զարգացման խթանում						
Ծրագրի անմիջական նպատակ՝ Ապահովել ոռոգման և խմելու ջրամատակարարումը և կոյուղու անխափան աշխատանքը	Ցուցանիշներ /հազար դրամ/	Ելակետային և արժեք	Թիրախային արժեքներ				
		2021	2022	2023	2024	2025	2026
		574889,0	1159000,0	1050000,0	1100000,0	120000,0	130000,0
Ծրագրի միջանկյալ արդյունքներ՝ Նորոգված և առկա ոռոգման և խմելու ջրագծեր, անխափան գործող կոյուղի	Ցուցանիշներ /հազար դրամ/	Ելակետային և արժեք	Թիրախային արժեքներ				
		2021	2022	2023	2024	2025	2026
		574889,0	1159000,0	1050000,0	1100000,0	120000,0	130000,0
Ծրագրի հիմնական գործողությունները	Միջանկյալ արդյունքն ապահովող գործողություններ Գնումների կազմակերպում, պայմանագրերի կնքում, աշխատանքների ընդունում, ավարտական ակտի կազմում և համաձայնեցում շահագրգիռ						

	կողմերի հետ:
Ծրագրի բյուջեն	Կապիտալ ծախսեր՝ 5809000,0 հազար դրամ, Ընդհանուր բյուջեն՝ 5908000,0 հազար դրամ:
Ծրագրի հիմնական ռիսկերը	Պատերազմ, համաճարակ, ֆինանսական միջոցների սղություն
Ծրագրի հիմնական շահառուները	Մարտունի համայնքի բնակավայրերի բնակիչներ
Ծրագրի սկիզբ և ավարտ	2022 – 2026 թվական
Ծրագրի համառոտ նկարագրություն	Ծրագրով նախատեսվում է՝ - Արժվանիստ համայնքում 9 կմ խմելու ջրագծի կառուցում, ասֆետյա խողովակների փոխարինում մետաղապլաստե խողովակներով, ինչպես նաև որոշ թաղամասերում ոռոգման ջրագծերի կառուցում և վերանորոգում: - Ծովինար բնակավայրում 1 կմ ոռոգման ջրատար առվի կառուցում, ինչպես նաև ՕԿՋ-ների կառուցում - Վարդենիկ բնակավայրում խմելու ջրագծի ներքին ցանցի կառուցում, ինչպես նաև սարի առվի վերանորոգում: - Զուլաքարի ոռոգման ջրատարի վերանորոգում, խմելու ներքին ցանցի կառուցում: - Աստղաձոր համայնքին խմելու ջրով ապահովում և ոռոգման համակարգի կառուցում: - Վաղաշենում խմելու ջրագծերի փոխում, ՕԿՋ-ի կառուցում և ոռոգման ցանցի բարելավում: - Գեղիովիտում ոռոգման առվի կառուցում: Ն. Գետաշենում ոռոգման համակարգի կառուցում և բարելավում, ինչպես նաև կոյուղու գծի նախագծի պատվիրում և կառուցում Վ. Գետաշենում ոռոգման համակարգի բարելավում, ինչպես նաև նոր ՕԿՋ-ի կառուցում: - Մադինայում ոռոգման հին կանալի, կառուցված 1947 թ. ,վերանորոգում, ինչպես նաև խմելու ջրագծերի ներքին ցանցի փոխում: - Լիճքում Խմելու ջրագծերի կառուցում 10,5 կմ, ՕԿՋ-ի Կառուցում 500մ/խ, Սառնաղբյուրում ջրահավաք ամբարի կառուցում, ինչպես նաև 2200 մ ոռոգման համակարգի կառուցում: - Զորագյուղում ոռոգման ջրագծի կառուցում, Խմելու ջրի ավազանի վերանորոգում: - Ծակքարում 400 մ խմելու ջրագծի կառուցում, Սիչանլու տարածքում ոռոգման համակարգի կառուցում: - Ծովասարում ոռոգման համակարգի կառուցում: - Վարդաձորում խմելու ջրագծի փոխում, ՕԿՋ-ի կառուցում, ոռոգման համակարգի բարելավում: - Երանոսում Խմելու ջրագծի կառուցում 500մ Շողանի աղբյուր, ջրահավաք ավազանի կառուցում, ոռոգման համակարգի բարելավում :

Ծ Ր Ա Գ Ր Ի Ա Ն Ձ Ն Ա Գ Ի Ր
«Պաշտպանական ենթակառուցվածքների ստեղծում»
 (Ծրագրի անվանում)

Պարտադիր խնդիր, որի լուծմանն է միտված ծրագիրը	Աջակցություն պետական պաշտպանության իրականացմանը						
Ծրագրի անմիջական նպատակ՝ Ապահովել բնակիչների անվտանգությունը	Ցուցանիշներ /հազար դրամ/	Ելակետային և արժեք	Թիրախային արժեքներ				
		2021	2022	2023	2024	2025	2026
		0		30 000,0	30000, 0	30000, 0	30000, 0
Ծրագրի միջանկյալ արդյունքներ՝ Առկա ապաստարաններ և թաքստոցներ	Ցուցանիշներ /հազար դրամ/	Ելակետային և արժեք	Թիրախային արժեքներ				
		2021	2022	2023	2024	2025	2026
		0		30 000,0	30000, 0	30000, 0	30000, 0
Ծրագրի հիմնական գործողությունները	Միջանկյալ արդյունքն ապահովող գործողություններ Գնումների կազմակերպում, պայմանագրերի կնքում, աշխատանքների ընդունում, ավարտական ակտի կազմում և համաձայնեցում շահագրգիռ կողմերի հետ:						
Ծրագրի բյուջեն	Կապիտալ ծախսեր՝ 120000,0 հազար դրամ, Ընդհանուր բյուջեն՝ 120000,0 հազար դրամ:						
Ծրագրի հիմնական ռիսկերը	Պատերազմ, համաճարակ, ֆինանսական միջոցների սղություն						
Ծրագրի հիմնական շահառուները	Համայնքի բնակիչներ						
Ծրագրի սկիզբ և ավարտ	2023 – 2025թվական						
Ծրագրի համառոտ նկարագրություն	Ծրագրով նախատեսվում է՝ Մարտունի քաղաքում կառուցել, վերանորոգել, կահավորել ապաստարաններ, ինչպես նաև համայնքի բնակավայրերում կառուցել թաքստոցներ, Գեղիովիտ և Լիճք բնակավայրում վերանորոգել ապաստարաններ:						

Ծ Ր Ա Գ Ր Ի Ա Ն Ձ Ն Ա Գ Ի Ր
«Գյուղատնտեսության զարգացմանն ուղղված միջոցառումների իրականացում»
 (Ծրագրի անվանում)

Պարտադիր խնդիր, որի լուծմանն է միտված ծրագիրը	Համայնքում գյուղատնտեսության զարգացման խթանում						
Ծրագրի անմիջական նպատակ՝ Ստեղծել բարենպաստ պայմաններ գյուղատնտեսության զարգացման համար	Ցուցանիշն էր /հազար դրամ/	Ելակետային արժեք	Թիրախային արժեքներ				
		2021	2022	2023	2024	2025	2026
		4000,0		30000, 0	30000,0	30000, 0	30000, 0
Ծրագրի միջանկյալ արդյունքներ՝ Դեպի հեռագնա արտոններ տանող բարեկարգ ճանապարհներ, տեղեկացված քաղաքացիներ	Ցուցանիշն էր /հազար դրամ/	Ելակետային արժեք	Թիրախային արժեքներ				
		2021	2022	2023	2024	2025	2026
		4000,0		30000, 0	30000,0	30000, 0	30000, 0
Ծրագրի հիմնական գործողությունները	Միջանկյալ արդյունքն ապահովող գործողություններ Գնումների կազմակերպում, պայմանագրերի կնքում, աշխատանքների ընդունում, ավարտական ակտի կազմում, համաձայնեցում շահագրգիռ կողմերի հետ, համագործակցություն շահագրգիռ կողմերի հետ:						
Ծրագրի բյուջեն	Կապիտալ ծախսեր՝ 120000,0,0 հազար դրամ, Ընդհանուր բյուջեն՝ 120000,0 հազար դրամ:						
Ծրագրի հիմնական ռիսկերը	Պատերազմ, համաճարակ, ֆինանսական միջոցների սղություն						
Ծրագրի հիմնական շահառուները	Գյուղատնտեսությամբ զբաղվող բնակչություն						
Ծրագրի սկիզբ և ավարտ	2023 – 2026 թվական						
Ծրագրի համառոտ նկարագրություն	Ծրագրով նախատեսվում է՝ Դեպի հեռագնա արտոններ տանող և դաշտամիջյան ճանապարհների բարեկարգում, համայնքի բնակավայրերում նոր մշակաբույսերի մշակմանն աջակցություն, ինչպես նաև պետական աջակցության ծրագրերի վերաբերյալ տեղեկատվական հանդիպումների կազմակերպում և տեղեկատվության տարածում:						

Ծ Ր Ա Գ Ր Ի Ա Ն Ձ Ն Ա Գ Ի Ր

«Ջրոսաշրջության զարգացմանն ուղղված միջոցառումների իրականացում»

(Ծրագրի անվանում)

Պարտադիր խնդիր, որի լուծմանն է միտված ծրագիրը	Համայնքում զրոսաշրջության զարգացման խթանում						
Ծրագրի անմիջական նպատակ՝ Ստեղծել բարենպաստ պայմաններ զրոսաշրջության զարգացման համար	Ցուցանիշներ /հազար դրամ/	Ելակետային և արժեք	Թիրախային արժեքներ				
		2021	2022	2023	2024	2025	2026
		0		5000,0	5000,0	5000,0	5000,0
Ծրագրի միջանկյալ արդյունքներ՝ Առկա տեղեկատվական կենտրոն, բուկլետներ, տեսահոլովակներ	Ցուցանիշներ /հազար դրամ/	Ելակետային և արժեք	Թիրախային արժեքներ				
		2021	2022	2023	2024	2025	2026
		0		5000,0	5000,0	5000,0	5000,0
Ծրագրի հիմնական գործողությունները	Միջանկյալ արդյունքն ապահովող գործողություններ Համագործակցություն շահագրգիռ կողմերի հետ՝ զրոսաշրջային ենթակառուցվածքների զարգացման և ստեղծման նպատակով						
Ծրագրի բյուջեն	Կապիտալ ծախսեր՝ 20000,0 հազար դրամ, Ընդհանուր բյուջեն՝ 20000,0 հազար դրամ:						
Ծրագրի հիմնական ռիսկերը	Պատերազմ, համաճարակ, ֆինանսական միջոցների սղություն						
Ծրագրի հիմնական շահառուները	Համայնքի բնակիչներ, զրոսաշրջիկներ						
Ծրագրի սկիզբ և ավարտ	2022 – 2026 թվական						
Ծրագրի համառոտ նկարագրություն	Ծրագրով նախատեսվում է՝ Աջակցել զրոսաշրջային ենթակառուցվածքների ստեղծմանը, ստեղծել տեղեկատվական կենտրոն և աջակցել պատմամշակութային հուշարձանների պահպանմանը դրանց տարածքների բարեկարգմանը, համայնքի պատմամշակութային վայրերի վերաբերյալ բուկլետների թողարկում՝ անգլերեն , ռուսերեն լեզվով, ցուցանակների պատրաստում տեղադրում, տեսահոլովակների թողարկում և այլն:						

Ծ Ր Ա Գ Ր Ի Ա Ն Ձ Ն Ա Գ Ի Ր

«Երիտասարդական ծրագրերի իրականացում»

(Ծրագրի անվանում)

Պարտադիր խնդիր, որի լուծմանն է միտված ծրագիրը	Համայնքի երիտասարդության խնդիրների լուծմանն ուղղված ծրագրերի և միջոցառումների իրականացում						

Ծրագրի անմիջական նպատակ՝ Ստեղծել բարենպաստ պայմաններ երիտասարդների ՏՏ ոլորտում զարգացման համար	Ցուցանիշներ /հազար դրամ/	Ելակետային և արժեք	Թիրախային արժեքներ				
		2021	2022	2023	2024	2025	2026
		0		6000,0	8000,0	8000,0	8000,0
Ծրագրի միջանկյալ արդյունքներ՝ ԹՈՒՄՈ կենտրոնի առկայություն, ինժեներական լաբարատորիայի հիմնում	Ցուցանիշներ /հազար դրամ/	Ելակետային և արժեք	Թիրախային արժեքներ				
		2021	2022	2023	2024	2025	2026
		0		6000,0	8000,0	8000,0	8000,0
Ծրագրի հիմնական գործողությունները	Միջանկյալ արդյունքն ապահովող գործողություններ Համագործակցություն շահագրգիռ կողմերի հետ՝ ԹՈՒՄՈ կենտրոնի ստեղծման և երիտասարդական ակումբների հիմնման նպատակով						
Ծրագրի բյուջեն	Կապիտալ ծախսեր՝ 30 000 ,0 հազար դրամ, Ընդհանուր բյուջեն՝ 30 000,0 հազար դրամ:						
Ծրագրի հիմնական ռիսկերը	Պատերազմ, համաճարակ, ֆինանսական միջոցների սղություն						
Ծրագրի հիմնական շահառուները	Համայնքում բնակվող երիտասարդներ						
Ծրագրի սկիզբ և ավարտ	2022 – 2026 թվական						
Ծրագրի համառոտ նկարագրություն	Ծրագրով նախատեսվում է՝ Աջակցել ԹՈՒՄՈ կենտրոնի և ինժեներական լաբարատորիաների բաժիններ ստեղծմանը մեր համայնքում և աջակցել երիտասարդական ակումբների հիմնմանը և այլն:						

4. ՀՀԶԾ ֆինանսավորում

ՀՀԶԾ- ով նախատեսված ոլորտային ծրագրերը, որոնք ուղղված են համայնքի պարտադիր խնդիրների կատարմանը ներկայացված են ֆինանսական ամփոփաթեթերում՝ հավելված 1:

ԵԶՐԱԾԱԿՈՒՄ

Մարտունի համայնքի ՀԶԾ-ն հանդիսանալու է համայնքի գալիք տարիների գործունեության ուղեցույցը:

2022-2026թթ. ընթացքում ՀԶԾ-ում ընդգրկված ծրագրերի իրականացմանն են ուղղված լինելու համայնքի ՏԻՄ-երի ջանքերն ու աշխատանքը՝ մոբիլիզացնելով համայնքի ֆինանսական, մարդկային և նյութական ռեսուրսների ողջ պոտենցիալը: ՀԶԾ-ի իրագործումը հնարավորություն կտա քայլ առ քայլ մոտենալ հեռվում նշմարվող այն ցանկալի տեսլականին, ինչպիսին ցանկանում է տեսնել համայնքը նրա յուրաքանչյուր բնակիչ: ՀԶԾ-ում տեղ գտած դրույթները լինելու են այն ծրագրային հիմքը, որի վրա հենվելով կազմվելու է համայնքի յուրաքանչյուր տարվա բյուջեն և տարեկան աշխատանքային պլանը: Ծրագիրը հաջողությամբ իրագործելու համար ՏԻՄ-երը պետք է սերտորեն և արդյունավետ համագործակցեն պետական կառույցների, միջազգային դոնոր կազմակերպությունների և այլ շահագրգիռ կողմերի և կառույցների և ակտիվ քաղաքացիների հետ: ՀԶԾ-ի իրականացման ներքին վերահսկողությունը կիրականացնեն համայնքի ղեկավարը և համայնքի ավագանին: ՀԶԾ-ի հիման վրա կազմված տարեկան աշխատանքային պլանների վերահսկողության և մոնիտորինգի արդյունքները կներկայացվեն համայնքի ավագանուն՝ ի գիտություն: Յուրաքանչյուր հաջորդ տարի կկատարվի ՀԶԾ-ի իրականացման նախորդ տարվա արդյունքների ուսումնասիրություն, ամփոփում, ձեռքբերումների գնահատում և թերությունների բացահայտում: Նախորդ տարվա արդյունքների և փորձի հիման վրա համապատասխան ուղղումներ և լրացումներ կկատարվեն մնացյալ տարիների ծրագրերում: Հիմնվելով ՏԱՊ-ի իրականացման տարեկան հաշվետվության վերաբերյալ համայնքի ավագանու կայացրած որոշման վրա, ՀԶԾ-ի վերանայման անհրաժեշտության դեպքում, համայնքի ղեկավարը ՀԶԾ-ում փոփոխություններ ու լրացումներ կատարելու վերաբերյալ իր և (կամ) համայնքի ավագանու անդամներից ստացված բոլոր առաջարկությունները ներկայացնում է համայնքի ավագանու քննարկմանը և հաստատմանը: Համայնքի ավագանու անդամի (անդամների) առաջարկած այն փոփոխությունները և (կամ) լրացումները, որոնք ավելացնում են ՀԶԾ-ի իրականացման ծախսերը, համայնքի ավագանու որոշմամբ ընդունվում են միայն համայնքի ղեկավարի եզրակացության առկայությամբ և ավագանու նիստին ներկա անդամների ձայների երկու երրորդով:

ՀԶԾ-ի փոփոխությունները և (կամ) լրացումները, ավագանու հաստատումից հետո, հրապարակվում են ՀՀ օրենսդրությամբ սահմանված կարգով: